

RAPPORT

MKB FÖR DETALJPLAN KONSTHALLEN 15 M FL

2021-02-19

UPPDRAG

303421 Hasselbacken 1 m.fl. MKB
Titel på rapport: MKB för detaljplan Konsthallen 15 m.fl.
Status: MKB tillhörande detaljplanen i samrådsskedet
Datum: 2021-02-19

MEDVERKANDE

Beställare: Pop House Next Door AB
Kontaktperson: Daniel Christensen

Konsult: Johanna Alton, Tyréns
Felicia Frise, Tyréns
Hanna Gelotte Fernandez, Tyréns
Mårten Karlsson, Tyréns
Sandra Nydahl, Tyréns
Louise Westman, Tyréns
Erika Wikmark, Tyréns

Uppdragsansvarig: Ylva Nilsson, Tyréns
Kvalitetsgranskare: Elin Norman, Tyréns

SAMMANFATTNING

Den västra delen av Södra Djurgården är ett av Stockholms viktigaste besöks- och turistmål. Stockholms stad har ambitionen att stärka området som besöksmål under alla årstider exempelvis genom utveckling av befintliga verksamheter.

Stockholms stad har tagit fram förslag till detaljplan för fastigheterna Konsthallen 2 och 15 och Hasselbacken 1 på Södra Djurgården. På fastigheterna finns idag ABBA-museet, Pop-house hotell och Hasselbackens hotell, restaurang och konferensanläggning.

Planområdet är beläget inom riksintresset Kungliga nationalstadsparken och riksintresset för kulturmiljövården benämnt Stockholms innerstad med Djurgården. Inom planområdet finns skyddsvärda och gamla ädellövträd och området och byggnaderna har höga kulturmiljövärden.

Förslaget till detaljplan möjliggör utökad byggrätt för hotell, restauranger och kulturändamål som utställningsverksamhet och musikpaviljong. De nya byggnaderna föreslås inom Hasselbacken 1 i lägen där byggnaderna Moriska paviljongen och Gubbhyllan tidigare har stått samt ovanpå den rotunda i markplan vid Hasselbackens entré som byggdes på 1990-talet. Förslaget möjliggör även en ny veranda på huvudbyggnaden och ett skärmtak mellan densamma och Rotundan. För Konsthallen 2 föreslås att befintlig byggnad med tillfälligt lov kan behållas och att en sammanlänkande del mellan Konsthallen 2 och 15 möjliggörs. Planförslaget avser också att ange skydds- och varsamhetsbestämmelser för fastigheten Konsthallen 15 och Hasselbacken 1.

Planprocessen inleddes med att fem alternativ utvecklades och utvärderades. Det valda alternativet har sedan omarbetats och utvecklats ytterligare i planarbetet och miljöbedömningen har varit en del i det arbetet.

I samråd med Länsstyrelsen har planförslagets betydande miljöaspekter bedömts vara påverkan på kulturmiljö och naturvärden. Miljökonsekvensbeskrivningen redovisar dessutom konsekvenser av planerad dagvattenhantering. Övriga miljöfrågor som har betydelse för projektet har studerats under planarbetet och redovisas i planbeskrivningen.

Kulturmiljö

Påverkan på kulturmiljön har framför allt analyserats utifrån definierade uttryck för riksintresset för kulturmiljö och för Nationalstadsparkens kulturvärden.

För riksintresset för kulturmiljövården bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser för riksintressets olika uttryck. Negativa konsekvenser kan uppstå i läsbarheten av vissa historiska samband och strukturer i utpekade uttryck för riksintresset, se sida 36. Positiva konsekvenser är att den ursprungliga stora grusade terrassen i ett plan kan återskapas och det historiska gröna stråket längs Djurgårdsvägen som utgör en del av gränsmarken mellan stads- respektive kronoägd mark, blir fortsatt avläsbar. Positivt är även att ett genomförande av detaljplanen bidrar till att Djurgården behåller karaktären av nöjesetablissemang med lång historisk kontinuitet med en mångfasetterad arkitektur från olika tider, då den nya bebyggelsen bedöms kunna samverka med omgivande nöjes- och evenemangsmiljöer.

Även för Kungliga nationalstadsparkens utpekade kulturvärden bedöms planförslaget medföra både positiva och negativa konsekvenser. Ett genomförande av planen innebär att mark som i huvudsak tidigare har varit bebyggd, tas i anspråk för nya byggnader. Upplevelsen av den sammantagna bebyggda ytan kan upplevas som större än under tidigare epoker men är annorlunda fördelad. Tillbyggnad av skärmtak på huvudbyggnaden mot Rotundan riskerar att påverka kulturhistoriska värden negativt. Under förutsättning att den nya huvudbyggnadens veranda anpassas till huvudbyggnadens klassicistiska stil och kulturhistoriska värden, kan det bidra positivt till helheten. Ett genomförande av detaljplanen bidrar till att Västra Djurgårdsön behåller karaktären av nöjesetablissemang med lång historisk kontinuitet, vilket är positivt för de kulturhistoriska värdena. De nya byggnaderna är anpassade i volym och utformning till omgivande nöjes- och evenemangsmiljöer från skilda tider i delområdet.

Naturvärden

Planområdets naturvärden är framför allt knutna till de stora lövträden. De har också ett strakt skydd inom Nationalstadsparken. Det väsentliga för planens påverkan på naturmiljön är påverkan på de mest skyddsvärda träden på grund av deras betydelse för både spridningssamband och biologisk mångfald. Träden har kartlagts och studerats både avseende vitalitet och naturvärde. Av det trettiofem träd inom planområdet som klassificeras som

skyddsvärda, enligt föreskrifterna för Kungliga nationalstadsparken, är tre träd särskilt skyddsvärda träd ur naturvårdessynpunkt. Dessa träd är en alm och två ekar, varav en är Bellmanseken som också har ett kulturhistoriskt värde. För ekarna har rotkartering genomförts för att kontrollera att de planerade byggnaderna inte riskerar att försämra ekarnas vitalitet.

Ett flertal skyddsvärda träd inom planområdet kommer i viss utsträckning att påverkas av den planerade utbyggnaden. De flesta av dessa träd bedöms inte riskera att skadas. En hästkastanj löper risk för att behöva fällas och en skogslind behöver fällas för att planförslaget ska kunna genomföras. Samråd med Länsstyrelsen ska genomföras om de träd som kan komma att påverkas.

Närmast Hazeliussbacken finns två rader av unga lindar som i naturvärdesinventeringen definierats som alléer. Föreslagen åtgärd är att flytta merparten av träden till annan, mer lämplig, plats inom området samt att två av träden fälls. På grund av deras skick och placering, och eftersom de enligt naturvärdesinventeringen har mycket begränsat naturvärde, bedöms förändringen inte ha negativa konsekvenser för områdets naturvärde. Eftersom de definierats som alléer behövs dock Länsstyrelsens dispens innan åtgärderna kan genomföras.

De skyddade fågelarter som eventuellt häckar i området är knutna till de stora och gamla lövträden. Eftersom träden med ett fåtal undantag inte bedöms påverkas negativt är bedömningen att projektet inte medför risk att dessa fågelarter påverkas nämnvärt.

Konsekvenserna för habitatnätverket för ädellövträd beror helt på konsekvenserna för de skyddsvärda träden och i synnerhet ekarna. Slutsatsen efter undersökningen av utbredningen av ekarnas rotsystem är att de inte bedöms påverkas negativt av utbyggnaden. Med ett eller eventuellt två undantag (en lind och eventuellt en kastanj) bevaras också områdets övriga stora och gamla lövträd. Generellt är varje fällt träd en förlust. Även om träden inte har höga naturvärden idag så kan de på lång sikt få större betydelse med högre ålder. Genomförande av planförslaget bedöms dock inte medföra några betydande negativa konsekvenser för livsmiljöer och spridningsmöjligheter i nätverket.

Vatten

Konsekvensbedömningen för vattenmiljö som redovisas i denna MKB utgår från att den föreslagna dagvattenhantering som redovisas i dagvattenutredningen genomförs.

Föreslagen dagvattenhantering inom området bedöms vara i linje med Stockholm stads åtgärdsnivå för rening av dagvatten och även bidra med fördröjning av dagvatten. Lösningarna för dagvattnet bedöms även bidra till att bevara den naturliga vattenbalansen inom området vilket kommer göra vatten tillgängligt för omkringliggande träd. Med föreslagen dagvattenhantering och en höjdsättning av mark samt anpassad avledning av takvatten minskar den totala avrinningen från området. Resultat från föroreningsberäkningar visar att med föreslagen dagvattenhantering kommer föroreningsbelastningen från utredningsområdet att minska till långt under dagens nivåer av undersökta ämnen. Detta innebär en ökad möjlighet för recipienten Strömmen att uppnå eftersträvar miljö kvalitetsnormer.

Ekosystemtjänster

Stödjande ekosystemtjänster är framförallt knutna till de gamla ädellövträden inom planområdet. Dessa träd kommer att bevaras och få förstärkande, livshöjande åtgärder. Dessutom kommer en ny generation ädellöv planteras för att säkerställa succession och att framtida trädbestånd och värden skapas.

Grönytorna inom planområdet öster om Djurgårdsvägen kan bidra med reglerande ekosystemtjänster som exempelvis klimatanpassning. Marken som omger bebyggelsen inom planområdet är idag till stor del vegetationsklädd med träd och bidrar därmed med visst omhändertagande av dagvatten samt temperaturreglering. Ny bebyggelse och mer källarlokal tar mark i anspråk. För att skydda och stödja reglerande ekosystemtjänster planteras fler träd och buskar och nya ytor för infiltration anläggs.

Kulturella ekosystemtjänster förstärks genom att Hasselbackens park blir mer tillgänglig. Bellmanseken bevaras och brudhäggen, som har en litterär koppling, bedöms kunna flyttas om det blir nödvändigt. Det gröna kulturarvet bedöms därmed inte försämrats vid ett genomförande av planförslaget.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

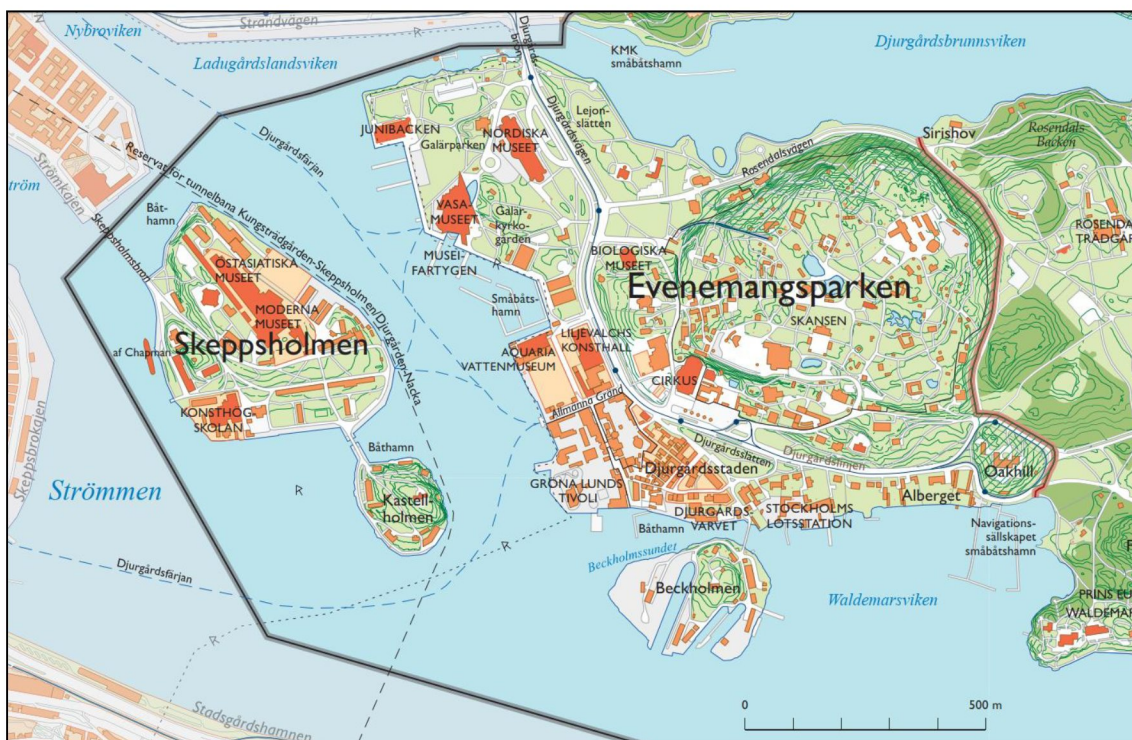
	SAMMANFATTNING.....	3
1	INLEDNING.....	6
1.1	BAKGRUND OCH DETALJPLANENS SYFTE.....	6
2	NULÄGET.....	7
2.1	OMRÅDESBESKRIVNING.....	7
2.2	DETALJPLANER I NÄROMRÅDET.....	7
2.3	NUVARANDE MARKANVÄNDNING.....	8
3	PLANER OCH BESTÄMMELSER.....	10
3.1	RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN.....	10
3.2	NATIONALSTADSPARKEN.....	10
3.3	KOMMUNALA PLANER.....	11
4	MILJÖBEDÖMNING.....	12
4.1	SYFTE OCH PROCESS.....	12
4.2	UNDERSÖKNING AV BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN.....	12
4.3	AVGRÄNSNING.....	12
4.4	METOD.....	12
4.5	OSÄKERHETER.....	13
5	PLANFÖRSLAG.....	14
5.1	HASSELBACKEN.....	14
5.2	KONSTHALLEN 2 OCH 15.....	14
5.3	VYER FRÅN SKEPPSHOLMEN OCH KASTELLHOLMEN.....	15
6	ALTERNATIV.....	21
6.1	ALTERNATIV LOKALISERING OCH UTFORMNING.....	21
6.2	NOLLALTERNATIV.....	27
6.3	VAL AV ALTERNATIV.....	27
7	MILJÖKONSEKVENSER.....	28
7.1	KULTURMILJÖ.....	28
7.2	NATURMILJÖ.....	39
7.3	VATTENMILJÖ.....	52
8	SAMLAD BEDÖMNING.....	57
8.1	KULTURMILJÖ.....	57
8.2	NATURMILJÖ.....	58
8.3	VATTENMILJÖ.....	58
8.4	EKOSYSTEMTJÄNSTER.....	59
9	FORTSATT ARBETE.....	60
9.1	REKOMMENDATIONER.....	60
9.2	UPPFÖLJNING.....	61
10	MILJÖMÅL.....	62
11	REFERENSER.....	63

1 INLEDNING

Denna miljökonsekvensbeskrivning tillhör förslag till Detaljplan för Konsthallen 15 m.fl. i stadsdelen Djurgården, S-Dp 2018-00710 i Stockholm och har tagits fram inför samråd om planförslaget.

1.1 BAKGRUND OCH DETALJPLANENS SYFTE

Den västra delen av Södra Djurgården är ett av Stockholms viktigaste besöks- och turistmål. Området ingår i Nationalstadsparken och har i den fördjupade översiktsplanen för Nationalstadsparken fått namnet Evenemangsparken, se Figur 1. Centralt i området ligger Fastigheterna Konsthallen 2 och 15 med bland annat ABBA-museet och fastigheten Hasselbacken 1 med Hasselbackens restaurang-, hotell och konferensverksamhet, se Figur 2. Stockholms stad har ambitionen att stärka Evenemangsparken som besöksmål under alla årstider och menar att en utveckling av befintliga verksamheter kan bidra till det.

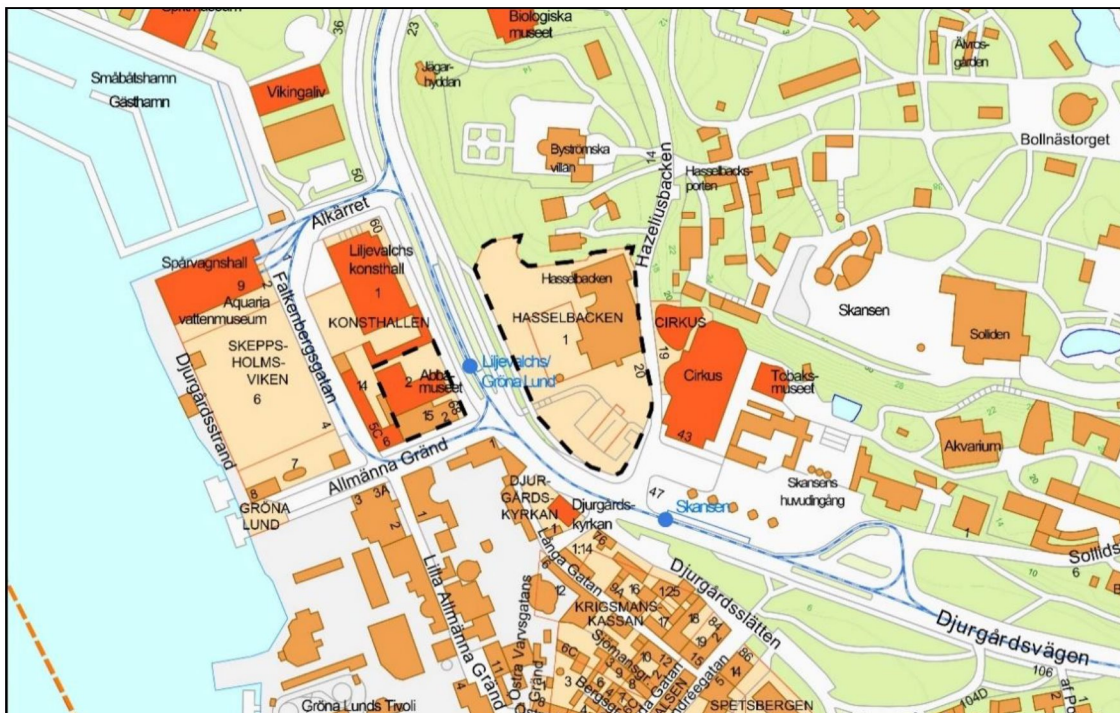
Figur 1. Evenemangsparken på Södra Djurgården i Stockholm. (Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad, 2009)

Syftet med detaljplanen för Konsthallen 15 m.fl. är att möjliggöra för utökad byggrätt inom fastigheten Hasselbacken 1 och Konsthallen 15. Byggrätten inom Hasselbacken 1 föreslås placeras i lägen där byggnader tidigare stått; Moriska paviljongen, musikpaviljongen och Gubbhyllan samt ovanpå den rotunda i markplan vid Hasselbackens entré som byggdes på 1990-talet. Byggrätten föreslås innehålla hotell, restauranger och kulturändamål som utställningsverksamhet och musikpaviljong. Syftet är även att bekräfta befintlig byggnad med tillfälligt lov inom Konsthallen 2, möjliggöra för en sammanlänkande del mellan Konsthallen 2 och 15 samt att lägga lämpliga skydds- och varsamhetsbestämmelser på fastigheterna Hasselbacken 1 och Konsthallen 15.

2 NULÄGET

2.1 OMRÅDESBESKRIVNING

Planområdet för Konsthallen 15 m.fl. är markerat med svart streckad linje i Figur 2 nedan. Planområdet ligger på södra Djurgården och är uppdelat på två delar på varsin sida av Djurgårdsvägen, vilken inte ingår i planen. Hasselbacken 1 ligger mellan Djurgårdsvägen och Hazellusbacken och adressen är Hazellusbacken 20. Konsthallen 15 ligger på Allmänna gränd, mitt emot entrén till Gröna Lund med adress Allmänna gränd 4. Konsthallen 2 ligger mellan Konsthallen 15 och Liljevalchs konsthall, med adress Djurgårdsvägen 68.

Figur 2. Planområdet, markerat med svart streckad linje, är uppdelat i två delar på varsin sida av Djurgårdsvägen. (Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad, 2021)

Södra Djurgården som helhet är ett viktigt rekreationsområde som bjuder både öppna parklika områden och områden med skogskänsla. Västra delen av Djurgårdsön är bebyggelsepräglad med restauranger, hotell, tivoli och museer, såsom Skansen, Gröna Lund, Cirkus och Liljevalchs konsthall. Evenemangsparken utgör del av Stockholms inre vattenrum mot Saltsjön och Strömmen. Området bidrar tillsammans med Skeppsholmen och Kastellholmen till vattenrummets natur- och skärgårdskaraktär.

Djurgårdsvägen är en större lokalgata och leder trafik från Östermalm ut på Djurgårdsön. Allmänna gränd leder från färjeläget till Djurgårdsvägen. Gatan används i huvudsak av fotgängare, men motorfordon är tillåtna.

Spårväg linje 7 från Stockholms centralstation går längs Djurgårdsvägen till Waldemarsudde. Buss 67 från Odenplan går längs Djurgårdsvägen och vidare ut till Blockhusudden. Från Allmänna gränd går bätlinje 80 till Nybroplan eller Ropsten. Bätlinje 82, Djurgårdsfärjan, går mellan Slussen och Allmänna gränd.

2.2 DETALJPLANER I NÄROMRÅDET

Detaljplan för Skeppsholmsviken 9 m.fl. vann laga kraft 2019-06-29. Planen syftar till att medge ett tillfälligt planstödd dels för befintlig spårvagnsdepå dels för en anläggning för restaurang och konferens på den plats där Aquaria vattenmuseum tidigare fanns. Tiden för användningen är högst 10 år från det att planen vann laga kraft. Efter att denna tid har löpt ut ska marken användas för besöksändamål såsom museum och/eller konsthall.

Detaljplanläggning pågår för Skeppsholmsviken 6 m.fl. mitt emot Konsthallen 14 på Falkenbergsgatan. Detaljplanen syftar till att möjliggöra en utvidgning av nöjesfältet Gröna Lund.

Figur 3. Orienteringskarta för området runt Hasselbacken 1 samt Konsthallen 2 (ABBA-museet) och Konsthallen 15. (Tyréns, 2020b)

2.3 NUVARANDE MARKANVÄNDNING

Hasselbacken

Hasselbacken (restaurang Hasselbacken i Figur 3) är ett hotell och en restaurang vars historia sträcker sig tillbaka till 1748. Hasselbacken ligger mellan Hazeliusbacken och Djurgårdsvägen. Huvudbyggnaden för restaurang Hasselbacken utgörs av sammanbyggda delar där den dominerande delen är restaurangbyggnaden som återuppfördes 1924, efter en brand som totalförstörde den tidigare byggnaden från år 1865. 1927 gjordes ombyggnader till dess nuvarande utformning. Mot Djurgårdsvägen finns en terrass samt en balkong som löper längs hela fasaden. På 1990-talet byggdes restaurangbyggnaden till med hotell och hotellflygel.

I öster gränsar Hasselbacken mot Cirkus och i norr mot villorna på Skansenberget. Anläggningen ligger på en kuperad tomt vars avsats utgör en terrass. Tomten har till viss del förändrats genom åren men har i huvudsak kvar dess prägel av parkanläggning i Skansenbergets sluttning ner mot Djurgårdsslätten.

Den nuvarande parkanläggningen framför hotellets veranda består av en större grusad yta som avslutas i en terrass ut mot Djurgårdsvägen. Parken har grusade gångar, vilka ansluter till trapporna och leder genom området. Längs gångsystemets huvudstråk från Djurgårdsvägen till Hazeliusbacken finns en staty av Bellman och söder om gångsträket finns en gräsyta med den mycket gamla, så kallade Bellmanseken. Mot Cirkus och Hazeliusbacken finns en asfalterad parkeringsyta på platsen där Gubbhyllan låg innan den flyttades till Skansen. I anslutning till parkeringsytan anlades en terrassering i början av 1990-talet, vilken döljer infarten till ett parkeringsgarage och hotellets underjordiska konferensanläggning.

Konsthallen 2 och 15

På fastigheten Konsthallen 2 ligger idag ABBA-museet och Pop House Hotel med tillhörande restaurang. Byggnaden uppfördes 2013, ritad av arkitekt Johan Celsing. Inom Konsthallen 2 har senare entrén byggts om och glasats in och ett förråd tillkommit vilket avviker från gällande plan. De senare byggnaderna har tillfälligt bygglov.

Inom fastigheten Konsthallen 15 finns en byggnad från 1880-talets början. Inför konst- och industriutställningen 1897 revs merparten av kvarterets byggnader men denna byggnad blev kvar. Åren 1927–1928 byggdes det ursprungliga stenhuset till med en restaurang i trä. Komplexet kom senare att byggas ihop med restaurang Lindgården som låg på platsen där ABBA-museet nu ligger. Den tillbyggda delen har genom åren integrerats med den äldre stenhusdelen och har idag ingen öppen del. Byggnaderna rymmer idag restaurang och kontor.

Figur 4. Flygfoto över området för planförslaget, nuläge. Till höger i bild syns Cirkus med dess stora röda tak, till vänster om Cirkus ligger Hasselbacken. På andra sidan Djurgårdsvägen ligger Konsthallen 2 och 15. Källa: Lundgaard & Tranberg arkitekter, foto Lennart Johansson, Stadsbyggnadskontoret.

3 PLANER OCH BESTÄMMELSER

Planområdet är beläget inom riksintresset Kungliga nationalstadsparken och riksintresset för kulturmiljövården Stockholms innerstad med Djurgården. Innehållet i de lagar och bestämmelser som gäller för planområdet beskrivs generellt nedan samt mer i detalj under respektive miljökonsekvens.

3.1 RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Enligt 3 kap. 6 § miljöbalken ska mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Stockholms innerstad med Djurgården [AB 115] utgör område av riksintresse enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

3.2 NATIONALSTADSPARKEN

Med anledning av Kungliga nationalstadsparkens värdefulla natur- och kulturvärden av nationell betydelse, är Nationalstadsparken angiven som riksintresse enligt 4 kap. 1 och 7 §§ miljöbalken. Kungliga nationalstadsparken är det område som i 4 kap. 7 § miljöbalken kallas Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården.

Enligt 4 kap. 7 § miljöbalken får ny bebyggelse, nya anläggningar eller andra åtgärder vidtas i Nationalstadsparken, endast om det sker utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden skadas. En åtgärd som innebär ett tillfälligt intrång eller en tillfällig skada i en nationalstadspark får vidtas, om:

1. åtgärden höjer parkens natur- och kulturvärden eller tillgodoser ett annat angeläget allmänt intresse, och
2. parken återställs så att det inte kvarstår mer än ett obetydligt intrång eller en obetydlig skada.

Nationalstadsparksförordningen (2009:55) innehåller bestämmelser om sådana nationalstadsparker som avses i 4 kap. 7 § miljöbalken. Förordningen säger att i de län där det finns en nationalstadspark ska länsstyrelsen besluta om en vård- och utvecklingsplan för parken. Planen ska kunna användas som grund för inriktning och prioriteringar i fråga om parkens skötsel, underhåll och utveckling. Länsstyrelsen ska ha uppsikt över utvecklingen av Nationalstadsparkens värden.

3.2.1 VÅRD- OCH UTVECKLINGSPLAN

I Länsstyrelsens vård- och utvecklingsplan för Nationalstadsparken ingår planområdet i delområdet Västra Djurgårdsön. Delområdet beskrivs som ett av Stockholms allra viktigaste besöksmål och har även vid internationell jämförelse många besökare. Framtida vård och utveckling av Kungliga nationalstadsparken styrs av fem ledord, vilka förtydligar parkens kvaliteter och karaktär:

- Kungligt inflytande och Sveriges historia
- Folknöje
- Kunskap
- Biologisk mångfald
- Hälsa och motion

Hänsynen till natur- och kulturmiljövården innebär att möjligheterna till nybyggnad är begränsad. Intrång i parklandskap och naturmiljö får inte ske. Nya byggnader och anläggningar ska vara väl anpassade till naturen och till befintlig bebyggelse.

3.3 KOMMUNALA PLANER

3.3.1 ÖVERSIKTSPLAN

Översiktsplan för Stockholms stad

I översiktsplanen för Stockholms stad (antagen 2018) anges att Djurgårdens natur- och kulturvärden är viktiga att värna, men också utveckla vidare. Med ny bebyggelse kan Djurgårdens attraktion stärkas. I riksintressebilagan beskrivs att stadens mål för område av riksintresse är att planerade åtgärder ska förstärka de värdebärande uttrycken utan att skada dem. Djurgårdsstaden, sydost om Hasselbacken är i riksintressebilagan framlyft som en värdekärna, dvs ett område som särskilt tydligt beskriver värden och uttryck i riksintresset.

Översiktsplan för Nationalstadsparken - stockholmsdelen

I den fördjupade översiktsplanen för Nationalstadsparken - stockholmsdelen (antagen 2009) pekas Evenemangsparken ut som ett av Stockholms viktigaste besöks- och turistmål. Områdets utveckling har stor betydelse för besöksnäringen och Stockholms attraktivitet. I översiktsplanen lyfts vikten av att vidmakthålla områdets attraktivitet som evenemangspark genom att verksamheter och anläggningar ska kunna vidareutvecklas och förnyas och att Evenemangsparken bör tåla vissa kompletteringar och förändringar, under förutsättning att dess grundläggande karaktär och kulturhistoriska värden bevaras.

I översiktsplanen beskrivs områdets karaktär ha betydelse för upplevelsen av stadens inre vattenrum med bl.a. Saltsjön och Strömmen. Det är därför värdefullt att området kan upplevas som ett glesare bebyggt parklandskap i kontrast till stenstaden. Detta bör dock inte hindra kompletteringar med väl anpassad bebyggelse och inte heller enstaka, vackert utformade byggnader eller anläggningar som har samband med Evenemangsparkens huvudinriktning.

Översiktsplanens vägledning för markanvändning och utveckling av Evenemangsparken anger bland annat:

- Evenemangsparken vidareutvecklas som den nöjes- och lustpark den varit under mer än hundra år.
- För att bibehålla områdets attraktivitet som evenemangspark behöver verksamheter och anläggningar kunna vidareutvecklas och förnyas.
- Områdets karaktär och särskilda kulturhistoriska värden i byggnader, parker och miljöer bevaras. Särskilt värdefulla naturmiljöer bevaras.
- Nöjen och evenemang prioriteras före ny bostadsanvändning.

3.3.2 GÄLLANDE DETALJPLAN

Konsthallen 15 omfattas av detaljplan O-240 antagen 1914 och tilläggsplan Pl. 1481 från 1934. Nu gällande plan innehåller inga skyddsbestämmelser avseende kulturvärden, däremot bestämmelser avseende var man tillåts bygga, tillåten höjd, antal våningsplan samt användning. Fastigheten Konsthallen 15 ingick i Konsthallen 2 till 2011. Konsthallen 2 omfattas av Dp 2006-19499. Planen medger hotell, konferens och helt eller delvis kulturändamål. Inom fastigheten har tillkommit förråd och ny entré som föreslås bekräftas i ny detaljplan.

För fastigheten Hasselbacken 1 gäller Detaljplan för Hasselbacken inom stadsdelen Djurgården i Stockholm (Dp 8383) antagen 1989. Detaljplanen medger konferens-, hotell- och utställningsanläggning. Huvudbyggnaden har skyddsföreskrift, q, "kulturhistoriskt värdefull byggnad eller anläggning som ej får rivas". Nybyggnader och nyanläggningar skall utformas med hänsyn till området sårt. Planen reglerar också skydd av de två stora ekarna, områdets naturkaraktär, trädplantering och förbud mot trädfällning.

Terrassen och platsen där byggnaden Gubbhyllan tidigare stod är undantagna i gällande detaljplan. På dessa platser gäller istället de områdesbestämmelser som gäller för kringliggande område. Områdesbestämmelserna (OB 87032) omfattar både norra och södra Djurgården. De omfattar utökad lovplikt, skyldighet att söka rivningslov samt skydd av särskilt värdefulla kulturmiljöer och -byggnader.

4 MILJÖBEDÖMNING

4.1 SYFTE OCH PROCESS

Syftet med en miljöbedömning är att identifiera och beskriva de direkta och indirekta effekter som den planerade verksamheten eller åtgärden kan medföra. Syftet är också att integrera miljöhänsyn i projektet och att utgöra en del av beslutsunderlaget inför beslut om detaljplanen. Miljöbedömningen redovisas i en miljökonsekvensbeskrivning (MKB), denna rapport. Den miljöhänsyn som identifieras i MKB:n ska sedan följa projektet under framtagandet av förfrågningsunderlag och miljökrav för genomförandet. Det gäller också de miljöaspekter som är relevanta för planarbetet men som inte utreds inom ramen för miljöbedömningen.

Detaljplaner upprättas av kommuner för att reglera användningen av mark- och vattenområden samt bebyggelse och byggnadsverk inom ett visst område. Detaljplanen är juridiskt bindande och gäller till dess att den upphävs eller ersätts av en ny detaljplan.

Om en detaljplan kan väntas medföra betydande miljöpåverkan ska en miljöbedömning ingå i planprocessen. Processen för miljöbedömningen sker i samspel med detaljplaneprocessen vilket innebär att utredningar och konsekvensbeskrivningar av miljöaspekter utgör underlag som kan påverka detaljplanens innehåll och utformning. Planens konsekvenser för de miljöaspekter som kan medföra betydande påverkan ska redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen.

I denna MKB redovisas miljökonsekvenserna av detaljplan för Konsthallen 15 m.fl. där Konsthallen 2 och 15 samt Hasselbacken 1 ingår. Rapporten har tagits fram inför samråd om planförslaget. Efter samrådet sker en genomgång av de synpunkter som framförts under samrädstiden och ändringar kan behöva göras både i planen och dess MKB. Därefter kommer planförslaget och MKB:n att ställas ut för granskning innan planförslaget antas av kommunen.

4.2 UNDERSÖKNING AV BETYDANDE MILJÖPÅVERKAN

Miljökonsekvensbeskrivningen ska redovisa den betydande miljöpåverkan som planen kan medföra. Stadsbyggnadskontoret har utrett vilka miljöaspekter som bedöms som betydande och har haft samråd med Länsstyrelsen om avgränsningen av MKB.

4.3 AVGRÄNSNING

4.3.1 AVGRÄNSNING AV MILJÖASPEKTER

Kulturmiljö och naturmiljö bedöms som betydande aspekter och därmed de viktigaste att konsekvensbeskriva. MKB ska också redovisa konsekvenser av planens dagvattenhantering. Eventuella övriga miljöaspekter behandlas i detaljplanen. Länsstyrelsen bekräftade den föreslagna avgränsningen och betonade särskilt vikten av att belysa planens påverkan på kulturmiljön.

4.3.2 GEOGRAFISK AVGRÄNSNING

Planområdet omfattar dels Hasselbacken 1, dels Konsthallen 2 och 15. Miljökonsekvensbeskrivningen begränsas huvudsakligen till planområdet och dess närområde men i vissa frågor utvidgas perspektivet. För kulturmiljön har förändringarna viss betydelse för hur Hasselbacken upplevs på längre avstånd. Avseende naturvärden behandlas frågan om detaljplanen har betydelse för ekologiska spridningssamband. Miljökonsekvenserna med avseende på vatten innefattar även planens påverkan på närliggande recipienter.

4.3.3 AVGRÄNSNING I TID

Horisontåret för bedömning av miljöeffekterna är ungefär år 2030. Planen bedöms då vara genomförd.

4.4 METOD

Till grund för konsekvensbedömningen ligger riktvärden, miljömål, miljökvalitetsnormer och övriga riktlinjer eller mål som är framtagna av statliga eller kommunala myndigheter. Platsspecifika förutsättningar och bedömningsgrunder för varje miljöaspekt beskrivs närmare

under respektive avsnitt i kapitel 7. Bedömningarna har gjorts i förhållande till nollalternativet som är en beskrivning av den sannolika utvecklingen på platsen om projektet inte genomförs.

4.5 OSÄKERHETER

Detaljplanen ska ge förutsättningar för lämpligt omhändertagande av dagvatten. Hur omhändertagande av dagvatten ska utföras kan dock endast delvis styras i en detaljplan. Den dagvattenutredning som utförts i planarbetet utgör underlag i arbetet med markplaneringen och föreslagna lösningar kommer att inarbetas i projekteringen. Konsekvensbedömningen avseende dagvatten förutsätter att omhändertagande av dagvatten genomförs enligt dagvattenutredningens förslag.

5 PLANFÖRSLAG

5.1 HASSELBACKEN

Planförslaget utgår från platsens struktur där Hasselbackens huvudbyggnad idag är en del i raden av solitära byggnader längs Skansenbergets västsluttning. Mot Djurgårdsvägen behålls ridån av lövträd. De nya byggnaderna har placerats med ambitionen att ta hänsyn till topografi och vegetation.

Föreslagna tillbyggda delar är byggnaderna nya Moriska, nya Gubbhyllan och Rotundan som alla förbinds inbördes samt med den befintliga byggnaden i garageplan och källarvåning. I anläggningens tillbyggda delar planeras förutom hotellrum, även en spaavdelning, en underjordisk utställningslokal, Exhibition Center, och ett nytt café i framskjutet läge mot förplatsen vid Hazeliussbackens nedre del. Takytor utföres som en kombination av beträdbara takterrasser och gröna tak. Offentligt tillgängliga takterrasser skapas på nya Moriska och nya Gubbhyllan.

Huvudentrén till området kommer att markeras med en ljusportal över gångvägen från Djurgårdsvägen, vilken leder besökare upp till terrassen, byggnaderna och den underjordiska utställningslokalen. Ovanpå entrén till Exhibition Center placeras en musikpaviljong.

Byggnaden nya Moriska ligger mot norra delen av terrassen där det tidigare funnits en byggnad som kallades Moriska paviljongen. Placeringen av huset har gjorts med ambitionen att minimera påverka stora befintliga träd. Byggnaden ligger med ett avstånd till tillbyggnaden från 1990-talet. Siktlinjen upp mot Villa Hasselbacken finns därmed delvis kvar.

Byggnaden Rotundan byggs på den hårdgjorda ytan som idag kallas rotundan. Byggnaden ska bland annat hysa den nya receptionen.

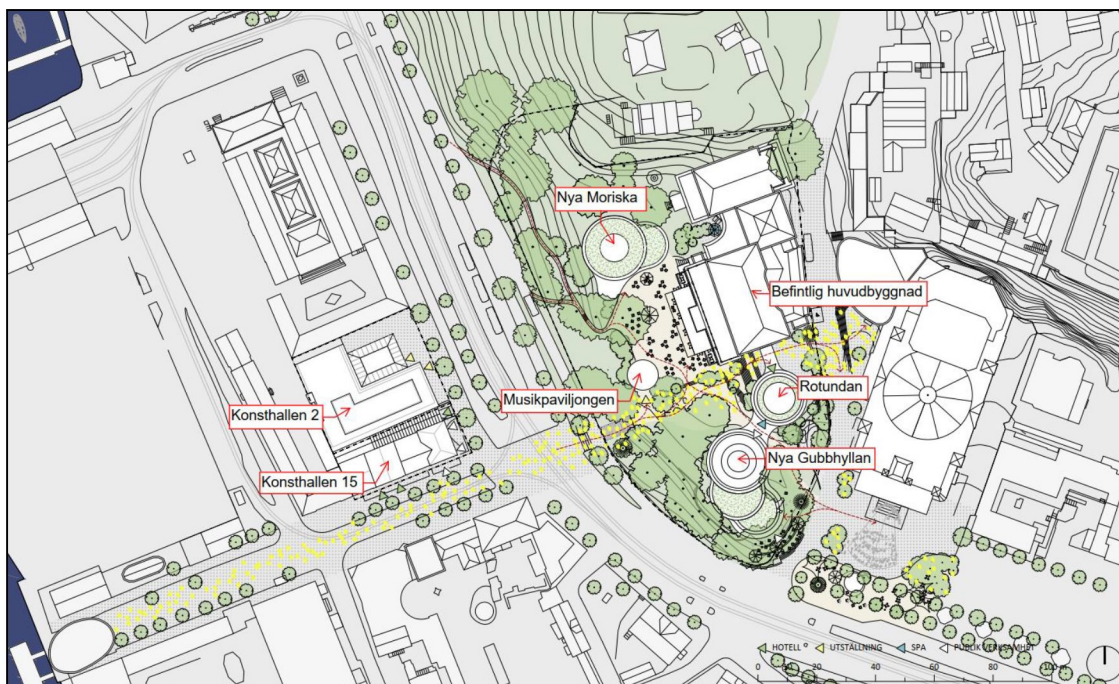
Nya Gubbhyllan placeras på befintlig markparkering och är den mest publika av de föreslagna byggnaderna. Nya Gubbhyllan ligger exponerat mot Djurgårdsslättan. Höjdskillnad mot Hazeliussbacken tas upp med terrasser. Terrasserna ingår inte i planområdet utan genomförs i projekt mellan byggaktör och Kungl. Djurgårdens förvaltning. Mellan nya Gubbhyllan och Rotundan finns en överbyggd länk i en våning, vilken skapar en portik och blir en entré till terrassen från Hazeliussbacken. I nya Gubbhyllan finns förutom hotellrum även en ingång till Exhibition Center. Utställningslokalerna placeras till största delen under den stora terrassen i samma nivå som garaget under huvudbyggnaden.

De stora träden i området, tillsammans med de nya tillbyggnaderna, beskrivs i planen rama in och skydda den grusbelagda terrassen. Nya väderskydd i form av takövertäckningar och läskyddande väggpartier grupperas primärt längs kanterna. Med nya Moriska och de befintliga byggnaderna i ryggen skapas syd- och västvända skyddade platser för servering på terrassen. En överglasning av terrassen föreslås närmast huvudbyggnaden. Den överglasade delen föreslås få helt öppningsbara glasväggar. Även längs fasaden till nya Moriska föreslås en glasövertäckt terrass som tillsammans med verandan vid huvudbyggnaden ger utökat väderskydd. I södra delen av terrassen placeras en musikpaviljong.

5.2 KONSTHALLEN 2 OCH 15

Konsthallen 15 föreslås återställas exteriört till hur byggnaden och sommarpaviljongen såg ut 1928. Detta innebär att fönstersättning, putskulör och sommarpaviljongens verandaarkitektur återskapas. Gränden mellan Konsthallen 15 och Konsthallen två föreslås få tak och bilda en länkbyggnad mellan byggnaderna. Denna länkbyggnad, i ett plan, fungerar som ny entré till hotellet och invändig passage mellan fastigheterna. Plan två och tre inom Konsthallen 15 byggs om till hotellrum. Bottenvåningen kommer fortsatt innehålla publik verksamhet. Förutom länkbyggnaden mellan Konsthallen 15 och Konsthallen 2 ryms åtgärderna för Konsthallen 15 inom gällande plan.

Inom Konsthallen 2 finns en glasad entrébyggnad och ett förråd som har tillfälligt bygglov. Dessa får i föreslagen detaljplan planstöd.

Figur 5. Förslag till detaljplan. (Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad, 2021)

Figur 6. Flygfotomontage av planförslaget. Motsvarande bild utan tillkommande bebyggelse redovisas i Figur 4. Källa: Lundgaard & Tranberg arkitekter, foto Lennart Johansson, Stadsbyggnadskontoret.

5.3 VYER FRÅN SKEPPSHOLMEN OCH KASTELLHOLMEN

I planarbetet har förslagets påverkan på landskapsbild/stadsbild utretts genom framtagande av fotomontage, med foton tagna från tre platser på Skeppsholmen och Kastellholmen, se Figur 7. Dessa punkter är utvalda med utgångspunkt från varifrån projektets påverkan bedöms vara som störst på stads- och landskapsbild. Även andra punkter har identifierats där den planerade bebyggelsen kommer att uppfattas, såsom från Katarinavägen och Slussen. Från dessa punkter bedöms dock påverkan bli mindre än för de tre utvalda och här nedan presenterade punkter.

Från varje utvald vypunkt visas tre bilder: Nuläge (1), med förslagets fasad markerad i rött (2) respektive förslaget med tänkt fasad (3).

Figur 7. Vypunkter för fotomontage från Skeppsholmen och Kastellholmen.

Figur 8. Vypunkt 1, vy från Skeppsholmen – Nuläge.

Figur 9. Vypunkt 1, vy från Skeppsholmen – Förslaget fasad markerad i rött.

Figur 10. Vypunkt 1, vy från Skeppsholmen – Förslaget med fasad i trä.

Figur 11. Vypunkt 2, vy från Kastellholmen – Nuläge.

Figur 12. Vypunkt 2, vy från Kastellholmen – Förslagets fasad markerad i rött.

Figur 13. Vypunkt 2, vy från Kastellholmen – Förslaget med fasad i trä.

Figur 14. Vypunkt 3, vy från Kastellholmen – Nuläge.

Figur 15. Vypunkt 3, vy från Kastellholmen – Förslagets fasad markerad i rött.

Figur 16. Vypunkt 3, vy från Kastellholmen – Förslaget med fasad i trä.

6 ALTERNATIV

6.1 ALTERNATIV LOKALISERING OCH UTFORMNING

6.1.1 ALTERNATIV LOKALISERING

Innan arbete med det nu aktuella planförslaget inleddes togs ett förslag till program fram för Konsthallen 15 m.fl. Syftet med programförslaget var att möjliggöra en utveckling av en befintlig museiverksamhet, restaurang och hotellverksamhet på Djurgården. Föreslagen markanvändning för fastigheterna Konsthallen 2 och 15 var hotellverksamhet med publika bottenvåningar, museum, restaurang och utbildning.

Förslaget förutsatte dock förändring eller rivning av befintliga byggnader. Stadsbyggnadskontoret bedömde efter samråd om programförslaget att ett genomförande skulle innebära att kulturhistoriska värden skulle gå förlorade och föreslog därför att projektet skulle ändra inriktning. För planarbetet är inriktningen istället att byggnaderna inom Konsthallen 15 bevaras och utvecklas interiört för en publik verksamhet. Utveckling av hotellverksamheten lokaliseras istället till Hasselbacken och i planförslaget prövas nu möjligheten att komplettera befintlig hotell- och restaurangverksamhet med ny bebyggelse där.

Att stödja utvecklingen av pågående verksamheter inom Evenemangsparken bedöms stämma väl överens med intentionerna i fördjupningen av översiktsplanen för den Kungliga nationalstadsparken. Att utreda fler alternativ till lokalisering bedöms inte som relevant då det är ont om mark för detta ändamål inom Evenemangsparken och lokaliseringen intill den befintliga verksamheten tillgodoser syftet ovan med mindre anspråk på mark än för en ny anläggning.

6.1.2 FEM FÖRSLAG TILL UTBYGGNAD AV HASSELBACKEN

Arbetet med att undersöka möjligheten att bygga ut Hasselbackens verksamhet inleddes med parallella uppdrag där fem arkitektkontor deltog och tog fram var sitt förslag till utveckling av Hasselbacken. De fem förslagen redovisar fem alternativa sätt att utveckla bebyggelsen. Bedömningen av de fem alternativen har utförts av en grupp bestående av representanter för Stockholms stad, Djurgårdsförvaltningen och ägarna till Hasselbacken med anlitade specialister.

Bedömningskriterier

Under bedömningen har nedanstående punkter särskilt studerats.

Möjligheter till funktionell samverkan som stärker Evenemangsparkens attraktivitet
Utveckling av sambanden i det nya nöjesklustret Cirkus-Hasselbacken-ABBA-museet.

Placering och utformning av nya byggnadsvolymer i Hasselbackens natur- och kulturmiljö
Byggnadshöjdernas relation till trädkontur och vegetationsridå. Inplacering med hänsyn till naturmark och trädpositioner, följsamhet i terrängen. Rumslik relation och koppling till Hasselbackens huvudbyggnad och det nya Cirkustorget.

Påverkan på natur- och kulturhistoriska värden
Påverkan på Nationalstadsparken och riksintresset för kulturmiljövården, såsom Evenemangsparkens natur- och kulturvården, överordnad siluett och synbarhet i stadsbilden med avgörande siktlinjer. Påverkan på huvudbyggnadens blåklassning.

Påverkan på lokalklimat, växtbetingelser och spridningsvägar
Genom förekomsten av såväl stora ekar som ädellövträd är det angeläget att ta hänsyn till spridningsvägar och ekologiska samband inom och i anslutning till planområdet. Lokalklimatet i det sydvästvända läget och placering av byggnader som gynnar detta. Växtbetingelser med skydd av rotsystem och möjlighet till ny plantering för återväxt.

Arkitektur och gestaltning av byggnader i relation till omgivningen
Nya tillägg med innovativ arkitektur på historisk grund. Hög kvalitet i material och detaljer och förmåga att väva samman tilläggen med de historiska byggnaderna till en harmonisk helhet. Känsla för Djurgårdens speciella byggnadstradition med kombinationen av det idylliska och det exotiska. Insikt och analys av Hasselbackens speciella särdrag och utveckling. Huvudbyggnaden är präglad av 1920-talsklassicism och håller genomgående en hög kvalitet arkitektoniskt i material och detaljer och detsamma gäller tillägget från 1992.

Samband med omgivande stråk och målpunkter

Gestaltning av stråket med ljusaxeln från Allmänna gränd upp till det nya Cirkustorget och dess anknytning till anslutande byggnader. Gestaltning av möjlighet till torrskodd och/eller upplyst passage över eller under Hazeliusbacken. Gestaltning av Hazeliusbacken som sammanknyttande gatumiljö. Ny gestaltning av Cirkustorget som medger sammanhängande gångstråk från Hasselbacken.

Förlängning av säsongen under den mörka årstiden

Klimatskydd, belysning, temperering och vägledning med bland annat ljus som ökar attraktiviteten och underlättar orienteringen.

Offentlig front i stadsrummet

Terrassens framträdande och annonsering mot Djurgårdsvägen. Framträdandet av en offentlig lokal, Exhibition Centre i hörnet Djurgårdsvägen/Hazeliusbacken. Iscensättningen av förplatsen vid Cirkus för anknytning till de stora föreställningar som kan genomföras där.

Logistik för angöring och parkering

Utveckling av befintlig garageinfart och utökning av antalet parkeringsplatser.

Möjligheter till etapputbyggnad och utvecklingsbarhet

Etappindelning och utveckling som tar hänsyn till befintliga värden i mark, träd och befintliga byggnader.

Förvaltning och drift för långsiktig hållbarhet

Förutsättningarna hos förslaget för en god förvaltning och hur väl det svarar mot behoven hos verksamheter som kan förändras över tid. På det här stadiet handlar det främst om den rumsliga organisationen med förläggning av en samlande reception som knyter ihop de nya delarna med den befintliga anläggningen, likaså graden av publik access.

Fem förslag

De parallella uppdragen utfördes av följande arkitektkontor: Hidemark & Stintzing, DinellJohansson, Lundgaard & Tranberg Arkitekter, Marge Arkitekter och Wingårdhs. Nedan visas illustrationer och situationsplaner för respektive alternativ. För vidareutveckling i planarbetet valdes det förslag som presenterades av Lundgaard & Tranberg Arkitekter. Motiveringen redovisas i avsnitt 6.3 Val av alternativ.

Figur 17. Hidemark & Stintzing Arkitekter (bortvalt alternativ)

Figur 18. DinellJohansson (bortvalt alternativ)

Figur 19. Lundgaard & Tranberg Arkitekter (valt alternativ)

Figur 20. Marge Arkitekter (bortvalt alternativ)

Figur 21. Wingårdhs (bortvalt alternativ)

6.1.3 UTVECKLING AV PLANFÖRSLAGET

I planarbetet ingår processen med miljöbedömning och planförslaget har successivt utvecklats utifrån de konsekvensbedömningar, framför allt avseende påverkan på kulturmiljön, som gjorts under arbetets gång. Här redovisas de väsentligaste förändringarna av förslaget och de bedömningar som gjorts i planprocessen.

Rotundan och nya Gubbhyllan

I delen närmast Cirkus har bearbetningar gjorts av Rotundan, ett föreslaget skärmtak mellan Hasselbacken och Cirkus samt av länken mellan Rotundan och nya Gubbhyllan. Det föreslagna skärmtaket har tagits bort. Rotundan har sänkts med en våning och radien minskats från 11 meter till 9,5 meter. I och med att Rotundan sänks så kommer även länken mellan Rotundan och nya Gubbhyllan att bli en våning istället för två som tidigare. Nya Gubbhyllans takterrass har bearbetats och blivit lite mindre. Se Figur 22 och Figur 23.

Bearbetningarna gjordes för att huvudbyggnaden bättre ska framträda i vyerna söderifrån på Djurgårdsvägen och för den som går uppför Hazeliusbacken. I planförslaget framträder nu Rotundan mer som en egen byggnad och den cirkulära formens koppling till Cirkus blir tydligare. Platsen mellan Rotundan och Cirkus blir ett torg på ett tydligare sätt när det föreslagna skärmtaket tagits bort.

Nya Moriska och Musikpaviljongen

Ett planerat trapphus har tagits bort vilket minskade påverkan på parkens naturmiljö och mötet med villa Hasselbacken i norr. Byggnaden har roterats något så att huvudbyggnaden ska skymmas så lite som möjligt sedd nerifrån Djurgårdsvägen. Ändringen gör också att terrassen och kopplingen från terrassen norrut öppnas upp. En bearbetning av nya Moriskas möte med terrängen har medfört att av nya Moriskas fyra våningar syns bara de tre översta från Djurgårdsvägen. Se Figur 24 och Figur 25.

Läget för musikpaviljongen har ändrats. Den har flyttats längre in mot terrassen och byggs samman med entrén till Exhibition Center. Det medför att utblickar från terrassen över staden öppnas. I och med flytten kan två funktioner samverka, paviljongen och entrén blir ett element. Att entrén och paviljongen kan integreras bättre med befintliga markhöjder medför att ingreppet i slänten minskar och paviljongen får ett nättare uttryck sett från Djurgårdsvägen. Se Figur 24 och Figur 25.

Bearbetningarna av nya Moriska och musikpaviljongen gör att båda byggnaderna bättre kopplar till terrängen och ingreppen upplevs som betydligt mindre. Sammantaget bedöms bearbetningarna under processen ge förutsättningar för att de tillkommande byggnaderna upplevs som komplement till befintlig verksamhet. Huvudbyggnaden framträder tydligare samtidigt som de tillkommande byggnadernas arkitektoniska kvaliteter behållits.

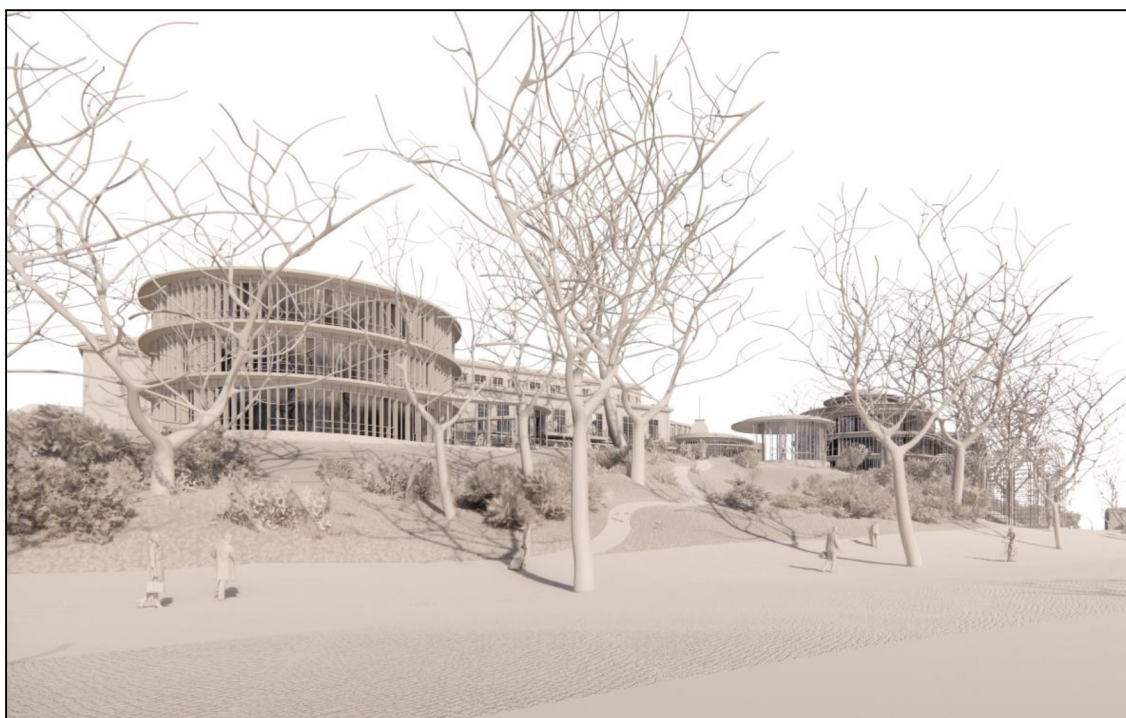
Figur 22. Tidigare förslag av nya Gubbhyllan och Rotundan med skärmtak till Cirkus.

Figur 23. Aktuellt förslag av nya Gubbhyllan och Rotundan. Skärmtak mellan Rotundan och Cirkus har tagits bort. Hasselbackens huvudbyggnad syns nu bakom Rotundan som har sänkts en våning.

Figur 24. Tidigare förslag av nya Moriska och Musikpaviljongen. Rotundan och nya Gubbhyllan syns i bakgrunden.

Figur 25. Aktuellt förslag av nya Moriska och Musikpaviljongen. Med ändrad markplanering syns inte nya Moriskas nedersta våning från Djurgårdsvägen. Rotundan har sänkts en våning och syns knappt bakom musikpaviljongen som flyttats längre in.

6.2 NOLLALTERNATIV

Nollalternativet i en MKB ska redovisa miljöförhållandena och miljöns sannolika utveckling om planen inte genomförs. Horisontår för de konsekvenser som redovisas i kapitel 7, med och utan planens genomförande, är år 2030.

I nollalternativet genomförs ingen utbyggnad inom planområdet. Hasselbackens verksamhet med hotell, restaurang och konferens fortsätter på samma sätt och i samma omfattning som idag. Träd och annan växtlighet förändras inte på annat sätt än genom ordinarie parkskötsel.

För Konsthallen 2 och 15 genomförs förändringar som är tillåtna enligt gällande detaljplan. Några exempel är att en passage mellan Konsthallen 2 och Konsthallen 15 glasas över, hotellrum byggs i Konsthallen 15, utrymningstrappa och köksdel från 1950-talet mot gränden tas bort, fasader återställs till hur de såg ut 1928. För ändringarna söks erforderliga bygglov.

Utvecklingen av besöksmålen närmare vattnet väntas fortsätta.

6.3 VAL AV ALTERNATIV

Samrådet om programförslaget visade att hänsyn måste tas till bevarandenaspekterna i det fortsatta planarbetet och att ett samspel med den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljön behövde eftersträvas i förnyelseprocessen. Det ledde till att programförslagets alternativ ändrades så att delar av den verksamhet som planerades för Konsthallen 15 istället föreslås placeras vid Hasselbacken på ett sätt som bättre kan anpassas till kulturmiljöns värden.

Av de utvecklingsalternativ för Hasselbacken som togs fram genom de parallella uppdragen valdes förslaget från Lundgaard & Tranberg Arkitekter. Val av alternativ gjordes av en bedömningsgrupp vilken, som nämnts ovan, representerade Stockholms stad, Djurgårdsförvaltningen och ägarna med anlitade specialister. Bedömningskriterierna redovisas i avsnitt 6.1.2. Här följer en sammanfattning av bedömningsgruppens motivering:

Valt alternativ visar ett grepp med en sammanhängande helhetslösning. De föreslagna byggnaderna och tilläggen är i princip fristående från de befintliga husen, men står ändå i samklang med vegetation, terräng och befintlig bebyggelse. Förslaget fångar upp Djurgårdens byggnadstradition och det väver samman de ingående delarna till en helhet som kan bli en stor attraktion för hela nöjesklustret Hasselbacken och Södra Djurgården och kan stärka Evenemangsparkens attraktivitet.

Förslaget tar hänsyn till befintlig vegetation och nya Moriska underordnar sig trädvolymerna och släpper fram siktlinjerna från Villa Hasselbacken. Föreslagna byggnader samspelar med befintliga byggnader och låter huvudbyggnaden fortsatt vara just huvudbyggnad. Förslaget kan vara förenligt med byggnadens kulturvärden.

Förslaget har därefter utvecklats ytterligare för att bättre anpassas till områdets natur- och kulturmiljövärden. Se avsnitt 6.1.3 Utveckling av förslaget.

7 MILJÖKONSEKVENSER

7.1 KULTURMILJÖ

Kulturmiljö avser hela den, av människor påverkade, miljön. Det vill säga den miljö som präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som extensivt påverkade skogs- eller fjällandskap. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. Kulturmiljön är en del av kulturarvet. (Definition:Riksantikvarieämbetet).

Den kulturhistoriska dimensionen och dess avtryck bidrar till en stimulerande livsmiljö och är en betydelsefull resurs för rekreation, friluftsliv, turism- och besöksnäring samt lokal och regional tillväxt.

Föreliggande konsekvensbeskrivning utgår från hur platsens befintliga kulturvärden påverkas och vilka konsekvenser det får för identifierade kulturvärden. Bedömningen baseras på den kulturmiljöutredning (Tyréns, 2020b) som har gjorts för projektet, vilken innefattar platshistorik, kulturhistorisk karaktärisering och värdering av de kulturvärden som berörs av den föreslagna detaljplanen.

Planerade förändringar inom fastigheterna Konsthallen 2 och 15 styrs inte av detaljplanen och ingår därför inte i denna konsekvensbeskrivning. Att de förändringarna sker med hänsyn till kulturmiljön hanteras bygglovsprocessen.

7.1.1 BEDÖMNINGSGRUNDER

Miljöbalken (1998:808)

Riksintresse för kulturmiljövården (3 kap. 6 § miljöbalken)

Kulturmiljön är samhällets gemensamma resurs som ska förvaltas och utvecklas på ett långsiktigt hållbart sätt. Områden av riksintresse för kulturmiljövården är sammanhängande miljöer av särskilt stor betydelse ur ett nationellt perspektiv och regleras i 3 kap. 6 § miljöbalken. Ett riksintresse för kulturmiljövården är en miljö eller ett landskap som särskilt väl återspeglar viktiga historiska skeenden och samhällsprocesser på ett sätt som gör att kulturmiljön utgör en av platsens stora tillgångar. I dessa områden väger de kulturhistoriska värdena därför särskilt tungt vid beslut om ändrad användning av mark, vatten och den fysiska miljön i övrigt.

Planområdet ingår i riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården [AB 115].

Underlag för bedömning av påverkan på riksintressen finns också i Naturvårdsverkets allmänna råd om påtaglig skada (NFS 2005:17) och för riksintressen för kulturmiljö också i Riksantikvarieämbetets handbok Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § miljöbalken.

Kungliga nationalstadsparken (4 kap. 7 § miljöbalken)

Inom Nationalstadsparken får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas. En åtgärd som innebär ett tillfälligt intrång eller en tillfällig skada i en nationalstadspark får vidtas, om:

1. åtgärden höjer parkens natur- och kulturvärden eller tillgodoser ett annat angeläget allmänt intresse, och
2. parken återställs så att det inte kvarstår mer än ett obetydligt intrång eller en obetydlig skada.

I propositionen som föregick införandet av bestämmelser för en nationalstadspark (Nationalstadsparken-Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården prop. 1994/95:3) förtydligas avsikten. I avsnittet 9.2 i propositionen står det:

Det följer av syftet med Nationalstadsparken att områdets huvudstruktur vad avser natur- och bebyggelseområden inte får ändras. Nya byggnader och anläggningar som inte behövs för att befintliga verksamheter skall kunna fungera bör därför i princip inte medges. Skyddet torde däremot inte hindra etablerade verksamheter inom eller intill Nationalstadsparken från att fungera och utvecklas i anslutning till tidigare ianspråktaga områden.

Enligt propositionen bör utvecklingen i Nationalstadsparken vidare inriktas på att förstärka områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden. Det bör vara möjligt att uppföra nya byggnader inom de områden som stärker verksamheter, enligt de fem ledorden, däribland ledordet Folknöje. Det bör också vara möjligt att bygga om och anpassa befintliga byggnader efter befintliga verksamhetens behov inom ramen för ledordet.

Vård- och utvecklingsplanen för Kungliga nationalstadsparken

I vård- och utvecklingsplanen för Kungliga nationalstadsparken, se avsnitt 3.2.1, är parken indelad i 15 delområden med utgångspunkt från landskapets olika karaktärer. Hasselbacken karaktäriseras av sin historia som rekreations- och utflyktsområde. Delområdet ingår i Nationalstadsparkens mer bebyggda och anlagda delar och är ett av Stockholm viktigaste besöks- och turistmål. I konsekvensbedömningen redovisas vård- och utvecklingsplanens målbilder och värden avseende Kungliga nationalstadsparken.

Kulturmiljölagen, KML

De inledande bestämmelserna i kulturmiljölagen slår fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. Bestämmelserna i kulturmiljölagen syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald kulturmiljöer.

Cirkus är ett enskilt byggnadsminne och omfattas av bestämmelserna i lagens tredje kapitel. I beslutet om byggnadsminnesförklaring av Cirkus har Länsstyrelsen genom skyddsbestämmelser angivit i vilka avseenden byggnadsminnet inte får ändras. Om det finns särskilda skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Det finns inga kända fornlämningar registrerade inom Hasselbacken.

Plan- och bygglagen, PBL

PBL innehåller bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Lagen fastställer att det är en kommunal angelägenhet och innehåller bestämmelser om bland annat översiktsplan, detaljplaner och bygglov.

- **2 kap. 1 §** Vid prövning av frågor enligt denna lag ska hänsyn tas till både allmänna och enskilda intressen.
- **2 kap. 6 §** Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset för god helhetsverkan.
- **8 kap. 1 §** En byggnad ska 1. vara lämplig för sitt ändamål, 2. ha en god form-, färg- och materialverkan och 3. vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga.
- **8 kap. 13 §** En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Bestämmelserna omfattar även tomter som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan, allmänna platser och bebyggelseområden.

- **8 kap. 17 §** Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Stockholms stads klassificering av byggnaders kulturhistoriska värde

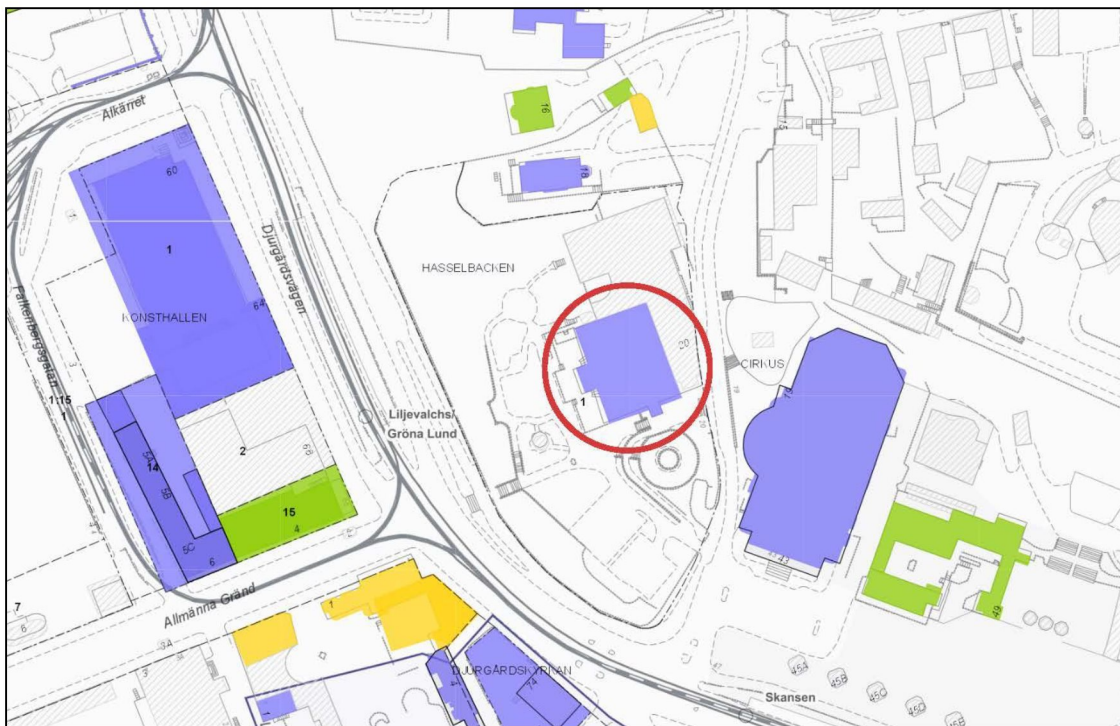
Stadsmuseets klassificeringskarta är ett redskap inom Stockholms stad vilket används som ett kunskapsunderlag i stadens hantering av plan- och bygglagens regelverk kring varsamhet och förvanskning. På kartan finns tre färger som markerar olika grad av kulturhistoriskt värde:

Blå - Fastigheter som har bedömts ha synnerligen högt kulturhistoriskt värde är blå på kartan. Både blå och gröna fastigheter har bedömts ha sådana särskilda värden som avses i PBL 8:13.

Grön - Fastighet som har bedömts ha högt kulturhistoriskt värde och bedömts vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Både blå och gröna fastigheter har bedömts ha sådana särskilda värden som avses i PBL 8:13.

Gul - Fastigheter som har bedömts ha visst kulturhistoriskt värde och/eller är av positiv betydelse för stadsbilden.

Byggnaden som utgörs av restaurang Hasselbacken är blåklassad vilket innebär att den bedöms ha synnerligen högt kulturhistoriskt värde, se Figur 26.

Figur 26. Restaurang Hasselbacken inom röd markering är blåklassad enligt Stockholms stads klassificering. Konsthallen 15 på andra sidan Djurgårdsvägen är grönklassad. Färgerna markerar olika grad av kulturhistoriskt värde där blå är fastigheter som har bedömts ha synnerligen högt kulturhistoriskt värde, grön är fastighet som har bedömts ha högt kulturhistoriskt värde och gul är fastigheter som har bedömts ha visst kulturhistoriskt värde. (Tyréns, 2020)

7.1.2 FÖRUTSÄTTNINGAR

Restaurang Hasselbacken ligger på en kuperad tomt vars avsats utgör en terrass. Anläggningen har förändrats genom åren men har i huvudsak kvar karaktären av solitär byggnad som omges av en parkanläggning i Skansenbergets sluttning ner mot Djurgårdsslätten. Öster om Hasselbacken ligger byggnadsminnet Cirkus.

Från platsens västra gräns, Djurgårdsvägen, leder en trappa upp till gångvägen utanför Hasselbacken. Trappan binder ihop stråket från vattnet via Allmänna gränd och Hasselbacken till Cirkus. Från gångvägen leder ytterligare en trappa via en träportal upp till parken och Hasselbackens hotellanläggning. Parken avgränsas mot Djurgårdsvägen av ett trästaket som delvis är placerat på en mur. Innanför staketet löper ett grönt stråk med höga träd parallellt med Djurgårdsvägen. Stråket avgränsas mot anläggningen av murade terrasser och ett gult balusterräcke. Samma typ av räcke återfinns på trapporna som leder upp till parken. Det gröna staketet, portalen och delar av murarna med balusterräcket är rekonstruktioner efter historiska förlagor från senare delen av 1800-talet. Rekonstruktionerna gjordes i samband med den stora ombyggnaden av Hasselbacken i början av 1990-talet.

Hasselbacken avgränsas i öster och i sydost av Hazeliussbacken. Gatan har anor sedan tidigt 1800-tal och har bebyggelse på båda sidor längs Skansenbergets sluttning. På dess västra sida ligger stora villor och Hasselbacken och längs den andra sidan gränsar Skansen och byggnadsminnet Cirkus. Hazeliussbacken fungerar som tillfart till Skansenbergets villor och en av Skansens entréer. Via Hazeliussbacken når parkerande besökare garaget under Hasselbacken.

Parken

Parkanläggningen har ett gångsystem som består av grusade gångar, vilka ansluter till trapporna och leder genom området. Gångsystemets huvudstråk från Djurgårdsvägen till Hazeliussbacken är till stor del detsamma sedan 1800-talets parkanläggning. Längs gångstråket finns en staty av Bellman. Statyn är en kopia av den Bellmansstaty som gjordes av Axel Nyström 1872. Statyn hade med åren blivit illa medfaren och 1929 ersattes den med en kopia av originalet. Söder om gångstråket finns en gräsyta med den mycket gamla, så kallade Bellmanseken. Eken är omnämnd i skildringar av området från 1700-talet. Längs stråket står även en hägg med litterär koppling. Den planterades 2001 till minne av August Strindbergs och Harriet Bosses bröllop på Hasselbacken den 6 maj 1901. Bröllopet hölls när häggen blommade.

Mot Cirkus och Hazeliussbacken finns en asfalterad parkeringsyta på platsen där byggnaden Gubbhyllan låg innan den flyttades till Skansen. Parkeringsytan avgränsas mot parken av en låg häck. Mot Djurgårdsvägen finns även en äldre terrassmur från 1800-talet som tillhörde anläggningen vid Gubbhyllan.

I anslutning till parkeringsytan anlades en terrassering i början av 1990-talet, vilken följer infarten till ett parkeringsgarage och hotellets underjordiska konferensanläggning. I den nedre delen av anläggningen finns en äldre terrassmur och i den övre delen ytterligare en som tillkom på 1990-talet. Murarna kröns av ett gulmålat balusterräcke som rekonstruerats efter äldre förlaga på Hasselbacken. På samma sätt har de smidesräcken som omger ljusgården rekonstruerats efter äldre förlagor som fanns på 1920-talet. Det så kallade entrétorget i anslutning till hotellets entré och Hazeliussbacken är stenlagt. På samma sätt finns stenlagda ytor vid hotellets serveringsterrass och stenlagda gångar vid paviljongen och från gaveln på hotellflygeln. Ytterligare stenläggning tillkom vid den senaste ombyggnaden på 1990-talet.

Parken framför hotellets terrass anlades i sitt nuvarande utseende i samband med ombyggnaden på 1990-talet. Den består av en större grusad yta som avslutas i en terrass ut mot Djurgårdsvägen. Terrassmuren iordningsställdes efter förlaga till den mur som finns på östra sidan om trappan upp från Djurgårdsvägen. Innanför balustraden ligger ett trädäck. Den öppna grusytan flankeras av två organiskt utformade gräsytor. I den södra delen finns en syren som tillkommit efter 1990. Utmed balustraden och uteserveringen löper grusgångar. Längs uteterrassen finns också anlagda planteringar.

I anslutning till den norra gräsytan står ett så kallat parasollbord i trä. Bordet är en rekonstruktion tillverkat efter ritningar som tillskrivits Johan Fredrik Åbom. Den nordligaste delen av parken avslutas med en dammkonstruktion i en häckomgärdad rundel. Från hotellflygelns gavel leder en stenlagd gång till rundeln. På andra sidan rundeln står ett grönmålat sexkantigt lusthus av enklare modell. Norr om parkanläggningen finns ett område med naturmark bestående av blandad vegetation såsom hasselbuskar, gräs och lövträd. Ytan har tidigare delvis varit bebyggd med den så kallade Moriska paviljongen och Röda caféet som brann 1923. På en uppmättningsritning från 1955 förekommer även en annan byggnad på platsen. I dag finns spår av grundläggning av den tidigare bebyggelsen.

Figur 27. Bebyggelsen öster om Djurgårdsvägen ligger indragen med det gröna stråket som en form av förgårdsmark medan bebyggelsen öster om vägen är placerad i liv med Djurgårdsvägen.

Figur 28. Vy från söder mot Hasselbacken och Hazeliussbacken. Mellan Hazeliussbacken och Hasselbackens huvudbyggnad ligger en parkeringsyta, tidigare plats för Gubbbhyllan.

Grönområdet ansluter till det grönstråk som finns längs hela Djurgårdsvägens norra sida. En äldre terrassering kan avläsas i marken ut mot Djurgårdsvägen i höjd med nuvarande terrassmur. I parken finns också belysningsstolpar från olika epoker, bronsurnor på stensocklar och planteringsurnor i järn.

Huvudbyggnaden

Huvudbyggnaden utgörs av sammanbyggda delar. Den dominerande delen är en restaurangbyggnad som återuppfördes 1924, efter en brand som totalförstörde den tidigare byggnaden uppförd av Johan Fredrik Åbom år 1865. Redan 1927 gjordes ombyggnader till dess nuvarande utformning. Byggnaden är uppförd i en tidstypisk, stram, 1920-tals klassicism med väl avvägda proportioner. Till skillnad från den föregående restaurangbyggnaden är exteriören sparsmakad avseende detaljer. Istället är det materialvalen och färgverkan som ger byggnaden dess klassiska 1920-talsuttryck. Sten, puts och smidesjärn är de material som är genomgående i byggnadens exteriör. Fasaden artikuleras med profilerade fönsteromfattningar, profilerad takfot och putsade pilastrar. Här finns endast några få fasadutsmyckningar såsom gipsmedaljonger på södra gaveln och en baldakinfris under takterrassen.

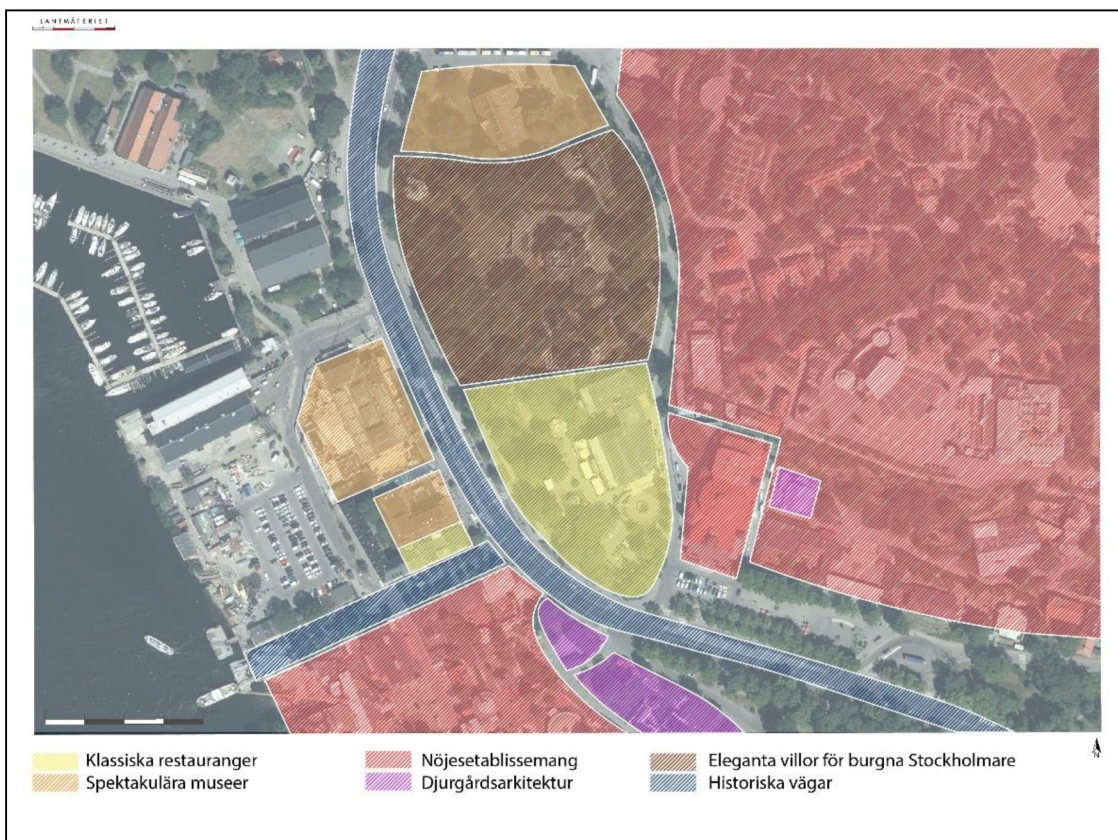

Figur 29. Huvudbyggnaden sedd från söder. Terrassen framför huvudbyggnaden byggdes ut i samband med ombyggnaden 1992. Exteriören är i övrigt välbevarad sedan 1927.

Byggnaden är anpassad till den kuperade terrängen och är orienterad med huvudfasaden mot Djurgårdsvägen och vattnet. Mot denna sida finns en stor terrass samt en balkong som löper längs hela fasaden. Fasaden öppnar sig mot denna sida, med större fönsterpartier, medan den mot andra sidor är mer sluten. I samband med ombyggnaden på 1990-talet tillkom den nuvarande, nedre terrassen, i anslutning till matsalen.

På 1990-talet byggdes restaurangbyggnaden till med hotell och hotellflygel. Tillbyggnaderna utformades med ett postmodernistiskt formspråk i förhållande till restaurangbyggnaden, genom att anspela på 1920-tals arkitekturen. Tillbyggnaderna låter huvudbyggnaden dominera, bland annat med dess tillbakahållna placering, med en hög ambition i gestaltning och materialval. Tillbyggnaderna följer samma mönster som huvudbyggnaden med markerad sockel och takfot.

Hotellflygeln har en takterrass som motsvarar huvudbyggnaden men saknar dess öppna uttryck mot parken. Tillbyggnadernas färgsättning avviker från huvudbyggnadens mer kraftfulla färg.

Figur 30. Illustrationen visar en tematisk analys av områdets karaktärsdrag. Dessa redovisas utförligare i den kulturmiljöutredning som utförts i arbetet med förslaget till ny detaljplan (Tyréns, 2020b)

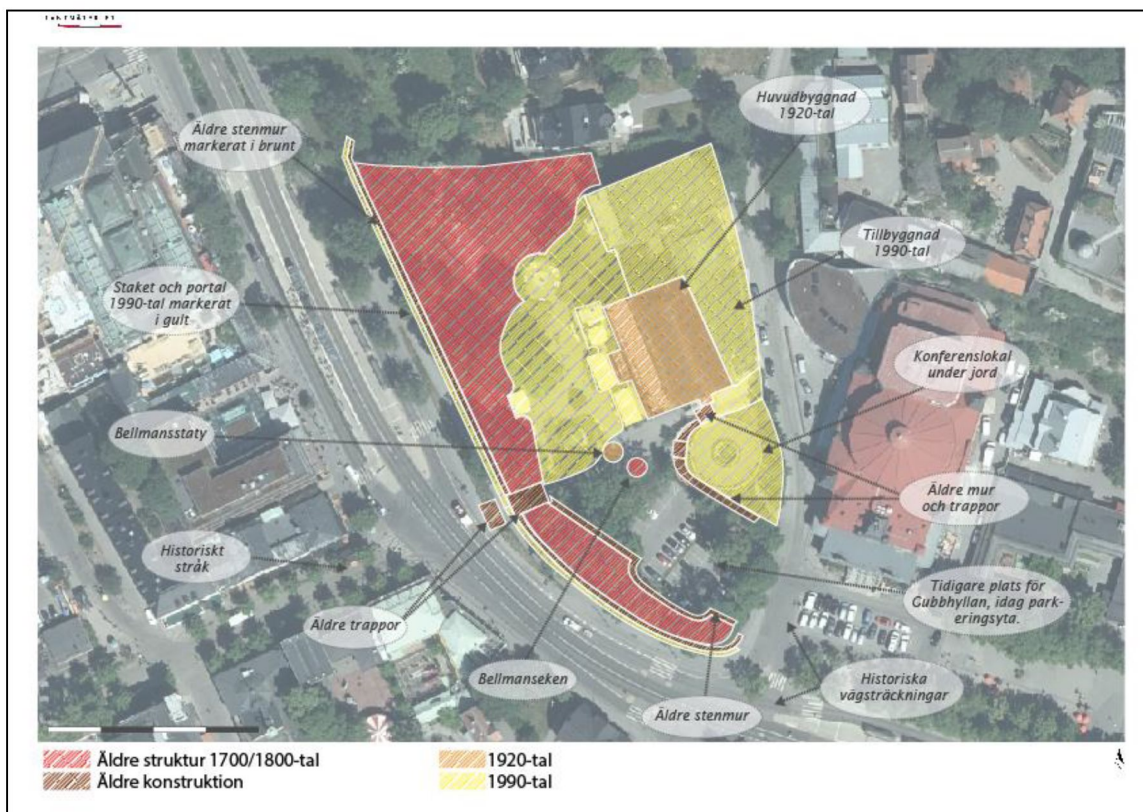
Värdebärande egenskaper Hasselbacken

- Den vidmakthållna berättelsen om Djurgårdens och Stockholms restaurang- och nöjesliv ger möjlighet till en fördjupad historia om Djurgården såsom tillhörande folknöjesområde för stadens invånare.
- Fysiska spår från etablissemangets storhetstid på 1800-talet. Terrassmuren vid parkeringen, stråket med trappan från Djurgårdsvägen, Bellmanseken och Bellmansstatyn tillsammans med strukturerna i den omgivande parken är de spår som återstår av den tiden.
- Det gröna stråket längs Djurgårdsvägen har stor betydelse för upplevelsen av området och gör historien läsbar. Det gröna stråket och byggnadernas tillbakadragna placering på vägens östra sida utgör ett historiskt stråk mellan Skansenberget och Djurgårdsslätten som var en del av den Kungliga Djurgården och stadsägorna väster om Djurgårdsvägen, med Djurgårdsstaden.
- Huvudbyggnaden är till stora delar en välbevarad restaurangbyggnad från 1920-talet med höga kulturhistoriska värden. Värdebärande drag i exteriören är de putsade ljusa fasaderna med hörnlisener och pilastrar, profilerade fönsteromfattningar och taklist, fasaddekorationer, gjutjärnsräcken på altan och terrass, baldakinen under terrassen och originalfönster. Även i interiören finns höga värden i bevarad planlösning och originalinredningar.
- Tillbyggnaderna av Hasselbacken på 1990-talet utgör en kulturhistoriskt intressant årsring med höga arkitektoniska ambitioner. De postmodernistiska tilläggen som omger den gamla

huvudbyggnaden på två sidor och byggdes med hög kvalitet men med en lågmäldhet som låter huvudbyggnaden dominera. På samma sätt har parken ett postmodernistiskt uttryck med många rekonstruerade element som terrassmurar, staket, portal, paviljonger och parasollbord.

Omgivningen

- Ett av Djurgårdens värdebärande karaktärsdrag är att bebyggelsens arkitektoniska uttryck varierar från småskalig träbebyggelse vid Lilla Allmänna gränd, till Cirkus och Liljevalchs monumentalitet.
- Variationen i bebyggelsen har ett stort miljöskapande värde. Byggnadernas uttryck och byggnadsstil speglar deras funktion och sammanhang samt när de skapats. Heterogeniteten tar sig även uttryck i byggnadernas stora variation i materialval.
- Flera byggnader är omgärdade av staket och plank, såsom Skansen och Gröna Lund och även grönska såsom vid Hasselbacken. Varje plats tycks vara som sin egen värld. Den gemensamma nämnaren är nöjeslivet och relationen till grönsstrukturen.
- I anslutning till Hasselbacken ligger byggnadsminnet Cirkus. I Stadsmuseets karaktärisering av byggnadsminnet framhålls att Cirkus ska ses som en fristående byggnad men i ett sammanhang av raden av nöjesetablissemang och villor på Skansenbergets sydsluttning.
- Mellan Hasselbacken och Cirkus löper Hazeliussbacken, en gata med hävd sen åtminstone 1800-talet och som bedöms vara en viktig del av det offentliga rummet. Gatan är en historisk och nutida förbindelse mellan bebyggelsen längs med Skansenbergets sluttning.
- Stråket upp mot Hasselbacken och Cirkus har utgjort ett viktigt blickfång från Allmänna gränd med dess färjeläge som historiskt sett varit en viktig entré till Djurgården.

Figur 31. Illustrationen visar platsens årsringar samt dess fysiska element. (Tyréns, 2020b)

7.1.3 KONSEKVENSER AV PLANFÖRSLAGET

Riksintresse för kulturmiljövården

Här följer en redogörelse för de delar i motivtexten till riksintresset för *Stockholms innerstad med Djurgården*, [AB 115] som ska beaktas i föreliggande detaljplanearbete. Följande uttryck för riksintresset utgör utgångspunkter för konsekvensbedömningen.

De utvalda delarna av motivtexterna redovisas som kursiverade stycken nedan som följs av bedömda konsekvenser redovisade i punktform. En samlad bedömning redovisas i kapitel 8.

Kungliga miljöer, byggnader för rikets och länets förvaltning, kulturinstitutioner och annan bebyggelse som sammanhänger med funktionerna som huvudstad och länsstad.

- Den historiskt administrativa gränsen mellan stadsjorden och den kungliga jaktparken, som det gröna stråket längs Djurgårdsvägen är en del av, blir fortsatt avläsbar genom att grässlätten med sina stora träd bevaras.
- Mötet mellan Djurgårdsslätten och Hasselbacken blir otydligare med den nya Gubbhyllans terrassering, vilken snarare binder samman den nya byggnaden med platsen framför Cirkus än skiljer den åt.

Områden med stenhus från 1600-, 1700- och första delen av 1800-talet, både för aristokratin, den nya klassen av rika borgare och för ett lägre borgerligt skikt - stadspalats, malmgårdar, borgargårdar samt även äldre parker och inslag av grönska.

- Parkstrukturen och grönstråket bevaras vid Skansenbergets södra fot, men nuvarande delvis rekonstruerade parkanläggning fragmenteras, vilket får som konsekvens att 1990-talets postmodernistiska parkanläggning inte längre blir tydlig. Intentionerna i projektet är dock att återställa till parkstrukturer som fanns där innan den stora renoveringen på 1990-talet.
- Att återskapa den ursprungliga stora grusade terrassen i ett plan genom att den murade terrassen från 1990-talet tas bort vid huvudbyggnaden är positivt ur kulturmiljösynpunkt eftersom den återskapar platsens tidigare strukturer.
- Det avläsbara sambandet mellan villa Hasselbacken och Hasselbacken påverkades redan i samband med 1990-talets utbyggnad. Tillkommande bebyggelse bidrar till att ytterligare minska den visuella kopplingen och därmed förståelsen av sambandet mellan de två byggnaderna Villa Hasselbacken och huvudbyggnaden.

Nöjeslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer. Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang.

- Förslaget bidrar till Hasselbackens karaktär och långa kontinuitet som ett nöjesetablissemang av nationell betydelse, bevaras och utvecklas.

Anrika restauranger och värdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fåfängan, idrottsanläggningar, parker och flanörstråk.

- Ett genomförande av detaljplanen medför att Hasselbacken även fortsättningsvis kommer att uppfattas som en av Djurgårdens anrika restauranger och nöjesetablissemang.

Djurgårdens bebyggelse och rekreationslandskap, med rötter i 1600-talets kungliga jaktpark. Utvårdshus, slott och villor med omgivande parker från 1600- och 1700-talen och senare.

- Med planförslaget tillskapas nya publika verksamheter, vilket bidrar till att öka möjligheten att uppleva Hasselbacken som en del av rekreationslandskapet för allmänheten.

Andra Stockholmska särdrag som fronten mot vattenrummen, vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet och stadens silhuett.

- Förslaget bedöms i liten grad påverka fronten mot vattenrummet. Tillkommande bebyggelse har endast en indirekt påverkan på det utpekade särdraget.

- Hasselbacken med sin placering på Skansenbergets sluttning höjer sig bakom den bebyggda strandzonen som till del domineras av Gröna Lund. Det värdebärande stråket från vattnet längs Allmänna gränd mot Hasselbacken påverkas inte av tillkommande bebyggelse.
- Västra Djurgården har ett anslående läge i staden och är väl synligt från flera viktiga utsiktspunkter i centrala Stockholm. Tillkommande bebyggelse kommer att förstärka den bebyggda prägeln längs Skansenbergets fot från flera av dessa vyer. Det topografiska förhållandet och de nya byggnadernas höjd gör dock att huvudbyggnaden och Cirkus fortsatt kommer att vara väl synliga och avläsbara liksom det sammanhängande bandet av frodig grönska längs Djurgårdsvägen och Skansenberget.

Kungliga nationalstadsparken

Här följer en redogörelse för den text om delområdet Västra Djurgårdens kulturvärden som berörs i föreliggande detaljplanearbete. Följande utpekade kulturvärden utgör utgångspunkter för konsekvensbedömningen. Utpekade kulturvärden från den fördjupade översiktsplanen för Nationalstadsparken, Stockholmsdelen, redovisas som kursiverade stycken nedan och följs av bedömda konsekvenser i punktform. En samlad bedömning redovisas i kapitel 8.

Kontinuiteten som stockholmarnas nöjes- och rekreationsområde. I området finns många byggnader som avspeglar områdets långa tradition som kultur- och nöjesområde och som fortfarande används för ändamålet.

- Förslaget skapar goda förutsättningar för att stärka Hasselbackens karaktär och långa kontinuitet som nöjesetablissemang.
- Hasselbacken kommer även fortsättningsvis att uppfattas som en av Djurgårdens anrika restauranger.

Skötsel och utveckling av Nationalstadsparkens ekmiljöer ska ske med utgångspunkt från den historiska markanvändningen. I de anlagda parkerna ska de kulturhistoriska aspekterna ha företräde.

- En stor omsorg har lagts vid att bevara värdefulla träd i området. Tillkommande bebyggelse har organiskt anpassats till landskapet och dess vegetation. Men viss parkmark på tidigare bebyggd mark kommer att tas i anspråk för nya byggnader. Ambitionen i projektet är att det ska bidra till mer grönska än innan.

Området ska vidareutvecklas med utgångspunkt från traditionen som nöjesområde, den unika miljön med blandningen av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, parker, äldre träd, vatten och ett rikt djurliv.

- Förslaget innebär att Hasselbacken även fortsättningsvis kan utvecklas som nöjesområde. Tillkommande bebyggelse bidrar med en ny årsring i anläggningens historia.
- Trots den sammanhållna utformningen av de nya byggnaderna, dominerar fortfarande huvudbyggnadens klassicistiska karaktär på tomten.

Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ska bevaras och vårdas så att dess karaktär och kvaliteter består.

- Förslaget innebär att den befintliga verandan som tillkom på 1990-talet ersätts med en ny veranda. Den höga sockel som finns idag tas bort och istället placeras den nya verandan i marknivå. Under förutsättning att den nya verandan tar hänsyn till huvudbyggnadens kulturhistoriska värden och anpassas till dess formspråk kan detta medföra positiva konsekvenser för den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen.
- Det offentliga rummet ska ha en kvalitet och värdighet som motsvarar områdets natur- och kulturvärden och attraktivitet i övrigt.

För att bibehålla områdets attraktivitet behöver verksamheter och anläggningar kunna vidareutvecklas och förnyas. Området bedöms tåla viss komplettering och förändring. Ny

bebyggelse ska lokaliseras och utformas med respekt för den aktuella platsens grundläggande karaktär och kulturhistoriska värden.

Ny- och tillbyggnader samt tillfälliga anläggningar och byggnader ska vara placerade och gestaltade med omsorg utifrån områdets grundläggande karaktär och värden.

- Förslaget utgörs av ett väl genomarbetat förslag som delvis hämtat inspiration från omgivande bebyggelse men bidrar även med ett nytt samtida uttryck. Ny, djärv arkitektur är ett karaktärsdrag som förknippas med Södra Djurgården och dess musei- och nöjesbyggnader. De tillkommande byggnaderna har dock ett sammanhållet uttryck, vilket skiljer dem från Djurgårdsbebyggelsens stora variation i material och utformning.

Nöjen, kultur och evenemang ska prioriteras före ny bostadsbebyggelse.

Området ska bestå som ett av Stockholms viktigaste besöks- och turistmål.

- Genom att prioritera en utbyggnad av restaurang- och hotellverksamhet i området bidrar förslaget till att skapa förutsättningar för att stärka Stockholm som besöks- och turistmål.

Landmärken som Nordiska museet, Galärskjulen, Vasamuseet och Bredablick ska vara framträdande i stadsbilden. Utblickarna mot dem bör inte döljas av täckande vegetation eller byggnader.

- De angivna landmärkena kommer fortsätta att vara synliga från viktiga utblickar, såsom Skeppsholmen, Kastellholmen och Strandvägen.
- Stråket upp mot Hasselbacken och Cirkus har utgjort ett viktigt blickfång från Allmänna gränd med dess färjeläge som historiskt sett varit en viktig entré till Djurgården. Planförslaget bedöms medföra att det värdebärande stråket förstärks. Viktiga vyer mot det utpekade landmärket Bredablick på Skansen påverkas inte av tillkommande bebyggelse.

Kulturmiljölagen

Byggnadsminnet Cirkus angränsar till planområdet. Enligt de skyddsbestämmelser som anges i beslutet om byggnadsminnesförklaring av Cirkus får inte byggnaden rivas eller till sitt yttre förvanskas. Stockholms stadsmuseum har på uppdrag av Länsstyrelsen gjort en inventering och karaktärisering av byggnaden. Enligt detta dokument är Cirkus som en fristående byggnad men i ett sammanhang med raden av nöjesetablissemang och villor på Skansenbergets sydsluttning ett viktigt karaktärsdrag. Byggnadsminnet Cirkus bedöms inte påverkas negativt av utbyggnad enligt detaljplaneförslaget.

Plan- och bygglagen

Hasselbacken med restaurang är en av flera historiska nöjesetablissemang på västra Djurgården. Djurgårdsbesökarens möjlighet att utläsa de olika anläggningarna som solitärer är viktig för att bevara karaktären i området. Det är även viktigt att nöjesetablissemangets kärna, Hasselbackens huvudbyggnad med terrass, fortsatt ska dominera på fastigheten. Kulturhistoriska värden i den blåklassade huvudbyggnaden bör säkerställas med varsamhets- och skyddsbestämmelser i detaljplan. För en helhetshetverkan för stads- och landskapsbilden bör vyer som bedömts som viktiga för platsens kulturhistoriska värden, fortsatt kunna vara tydliga. Planförslagets konsekvenser för stads- och landskapsbilden är nära kopplad till konsekvenserna för kulturmiljön eftersom stads- och landskapsbilden är präglad av den kulturhistoriskt värdefulla västra Djurgården med dess natur- och kulturvärden.

De framtagna fotoillustrationerna för vyer från Skepps- och Kastellholmen, se Figur 8 - Figur 16 visar att den tillkommande bebyggelsen kommer att förstärka den bebyggda prägeln av Skansenbergets fot. Det topografiska förhållandet och de nya byggnadernas höjd gör dock att huvudbyggnaden och Cirkus fortsatt kommer att vara synliga och avläsbara även fortsättningsvis liksom det sammanhängande bandet av frodig grönska längs Djurgårdsvägen och Skansenberget. Ny arkitektur ska också vara uttryck för vår tids tillägg i stadsväven. Det aktuella förslaget är en nytolkning av traditionen att bygga paviljonger i parken och är utformad som en medveten kontrast till den nyklassicistiska arkitekturen på platsen. De nya tilläggen är organiskt och omsorgsfullt anpassade med respekt för platsens grönsstruktur och topografi.

Den enhetliga utformningen av de nya tilläggen bryter dock mot Djurgårdsarkitekturens karaktär som kännetecknas av stor variation i såväl gestaltning som material. Förslaget upplevs därför som dominerande på platsen. Dominansen bedöms dock inte vara av den omfattning att den förtar upplevelsen eller brister i hänsyn till omgivande evenemangs- och nöjesmiljöer som Cirkus och intilliggande villabebyggelse med Villa Hasselbacken närmast.

7.1.4 KONSEKVENSER AV NOLLALTERNATIVET

Enligt nollalternativet genomförs ingen utbyggnad inom planområdet. Hasselbackens verksamhet med hotell, restaurang och konferens fortsätter på samma sätt och i samma omfattning som idag. Träd och annan växtlighet förändras inte på annat sätt än genom ordinarie parkskötsel. Nollalternativet medför inga konsekvenser för platsens kulturmiljövärden.

7.1.5 ÅTGÄRDER OCH FORTSATT ARBETE

Följande åtgärder kan inte regleras i detaljplanen men är rekommendationer i det fortsatta arbetet.

- Avgränsningen mot Djurgårdsvägen med staket och murar ligger i linje med den historiska avgränsningen av tomter, med staket eller plank, såsom Gröna Lund, Blå Porten, Lilla Hasselbacken med flera. Historiskt sett har det funnits ett staket mot Hazeliussbacken och Djurgårdsvägen. Sträckningen kunde även fortsättningsvis markeras med ett staket, men med ett antal öppningar för att göra platsen tillgänglig för besökare.
- Den nya ljusportalen från Djurgårdsvägen bör kopplas till någon form av fysisk avgränsning/markering, till exempel staket.
- En tydlig redovisning av vilka delar av den befintliga parkanläggningen som bevaras utöver träden bör sammanställas. Detta gäller exempelvis gångsystem, gräsytor, buskar, paviljonger, skulpturer, parasollbord m.m.
- Utformningen av ny veranda bör anpassas till den blåklassade huvudbyggnadens kulturhistoriska värden och nyklassicistiska formspråk. Genom att förstärka 1920-tals klassicismen blir denna en tydligare historisk aktör i den omskapade anläggningen.
- Vid borttagandet av befintliga murar bör de inventeras och dokumenteras.

7.2 NATURMILJÖ

I planarbetet har utredningar om naturvärden, ekologi och landskap tagits fram. En samlad redovisning av utredningarna finns i Landskapslagets rapport "Hasselbacken, landskap, ekologi och träd". Där redovisas också den undersökning som genomförts för att klarlägga utbredningen av de stora ekarnas rötter samt planförslagets betydelse för områdets ekosystemtjänster. Naturvärdesinventeringen enligt SIS, som utförts av Calluna, redovisas i separat rapport. Utredningarna ligger till grund för bedömningen av planförslagets konsekvenser för naturmiljön.

7.2.1 BEDÖMNINGSGRUNDER

Miljöbalken (1998:808)

Enligt 4 kap. 7 § miljöbalken får ny bebyggelse, nya anläggningar eller andra åtgärder vidtas i Nationalstadsparken, endast om det sker utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden skadas.

7 kap. 11 § miljöbalken föreskriver skydd av områden klassade som biotopskyddsområden. Inom ett biotopskyddsområde får man inte bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön. Om det finns särskilda skäl, får dispens från förbudet ges i det enskilda fallet.

Länsstyrelsens föreskrifter om anmälan för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken inom Kungliga nationalstadsparken, Lidingö, Solna och Stockholms kommuner (01FS 2016:3). För Kungliga nationalstadsparken gäller föreskrifter om åtgärder som kan skada skyddsvärda träd. Med skyddsvärda träd avses levande eller döda träd med en stamomkrets om minst 125 centimeter (cirka 40 centimeter i diameter), samt träd av alla trädslag med utvecklad hållighet med mulm i huvudstammen. Åtgärderna får inte genomföras utan anmälan för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Föreskrifterna avser:

- fällning av levande eller döda skyddsvärda träd,
- kraftig beskärning av levande skyddsvärda träd (grenar över 10 cm i diameter),
- bortforsling eller upparbetning av stammar eller döda träd eller vindfällen större än 125 cm vid stammens bas, annat än för omhändertagande för naturvårdssyfte inom Nationalstadsparken,
- grävning som kan påverka rotzonen, uppläggning av massor eller hårdgörning av mark inom två meter från kronans ytterkant hos levande skyddsvärda träd, och
- körning med tunga fordon eller uppställning av bodar eller maskiner inom två meter från kronans ytterkant hos levande skyddsvärda träd (gäller dock inte körning eller uppställning på vägar, parkeringsplatser eller annan hårdgjord mark).

7.2.2 FÖRUTSÄTTNINGAR

Planområdets naturvärden

Planområdet utgörs av en trädgårds-/parkmiljö med ett trädskikt av framförallt ädellövträd samt ett mer igenvuxet parti med buskvegetation. Inom området förekommer relativt högväxta och grova träd av framförallt lind och alm, men här finns även ek, kastanj, björk samt en del yngre-medelålders lönnar. Utspritt inom inventeringsområdet finns naturvärdesträd och särskilda skyddsvärda träd. Begreppet skyddsvärda träd används på flera olika sätt i planens underlagsrapporter. Se vidare avsnittet om träd på följande sidor.

TECKENFÖRKLARING:

 Inventeringsområde	 2 Högt (Finns ej i denna NVI)
 Naturvärdesobjekt	 3 Påtagligt (Finns ej i denna NVI)
 1 Högst (Finns ej i denna NVI)	 4 Visst

Figur 32. Kartan visar inventeringsområdet med naturvärdesobjekt och deras naturvärdesklassning enligt naturvärdesinventeringen. Objekt i klass 1, 2 och 3 finns ej inom inventeringsområdet. (Calluna, 2020)

Vid naturvärdesinventeringen (Calluna, 2020) avgränsades två områden med klassning som naturvärdesobjekt, se Figur 32. Dessa utgjorde totalt 0,35 hektar av inventeringsområdets 1,5 hektar. Båda objekten bedömdes ha visst naturvärde (naturvärdesklass 4). Naturvärdesobjekten i området karaktäriseras av en park- och trädgårdsliknande miljö med ädellövträd i mellersta och

södra delen av området (uppdelat på två ytor på var sida om entrétrappan) samt ett mer igenvuxet parti med hasselbuketter och andra buskar i norra delen av området.

Områden som bedömdes ha lågt naturvärde är parkytorna i nordöst som karakteriseras av mer trivial vegetation med tydligare igenväxningskaraktär samt de anlagda och grusade ytorna i östra och södra delen av inventeringsområdet.

Skyddsvärda träd

I de utredningar som ingått i planarbetet används begreppet skyddsvärda träd på delvis olika sätt.

- Länsstyrelsens föreskrifter om Kungliga nationalstadsparkens träd definierar skyddsvärda träd utifrån stamomkrets (125 centimeter) och förekomst av håligheter.
- Arboristens bedömning av om träd är värda att bevara utgår från trädets placering, vitalitet, eventuella skador och strukturella defekter, växtsätt/form samt förväntad återstående livslängd (Landskapslaget, 2020).
- Naturvärdesinventeringen redovisar bedömning av naturvärde enligt SIS-standard och utvecklar den avseende naturvärdesträd som bedöms ha värden för biologisk mångfald (Calluna, 2020).

Vid naturvärdesinventeringen identifierades ett trettiotal träd som skyddsvärda enligt föreskrifterna för Kungliga nationalstadsparken, de allra flesta är också klassade som naturvärdesträd i inventeringen, se Figur 33 och Figur 34. Tre träd bedöms som särskilt skyddsvärda träd ur naturvärdessynpunkt. Dessa träd är en alm och två ekar, varav en är Bellmanseken.

De två särskilt skyddsvärda ekarna som identifierats är träd nr 20 och 21, se Figur 33 och Figur 34. Båda ekarna står i dagsläget nära den befintliga parkeringsytan. Bellmanseken (träd 21), har en stamdiameter på 170 centimeter och är ihåligt. Det har några barklösa partier med död ved. Trädet har fyllts med cement, vilket sänker trädets naturvärde något. Träd nr 20 är en högväxt ek med långa grenar och en stamdiameter på 95 centimeter.

Ytterligare skyddsvärda träd enligt Kungliga nationalstadsparkens föreskrifter är bland annat träd nr 35, 36 och 37, vilket alla tre är skogslindar. Träd 35 och 36 står i södra hörnet av planområdet, nedanför befintlig parkeringsyta, se Figur 34. Träd 35 har en stamdiameter på 45 centimeter och träd 36 har en stamdiameter på 75 centimeter. Träd 37 står i dagsläget centralt på terrassen väster om befintlig huvudbyggnad och har en stamdiameter på 85 centimeter.

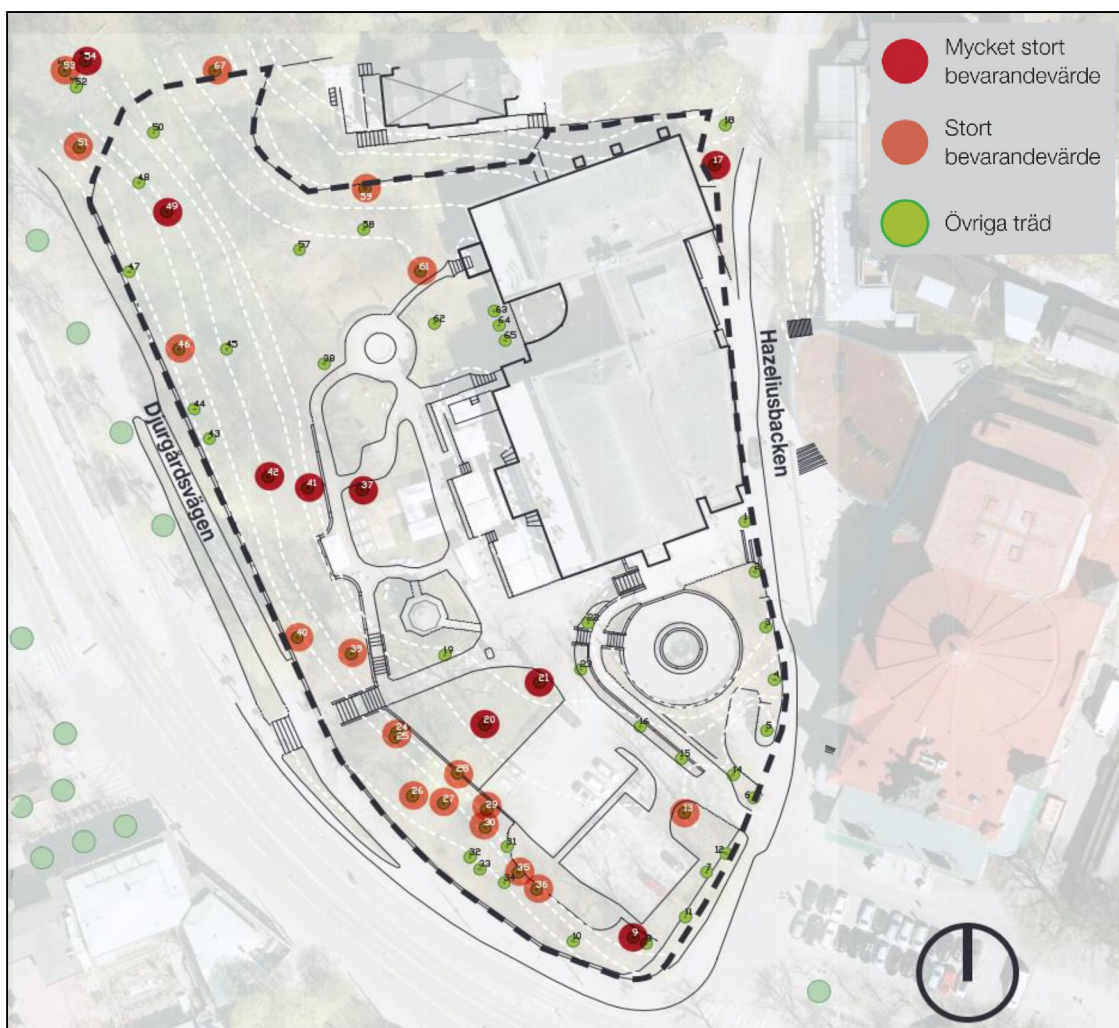
Inom området står även en mycket högväxt alm (träd nr 41), en högväxt kastanj (träd nr 61) samt en skogslind (träd nr 38). Almen har en stamdiameter på 120 centimeter. För almen finns en misstanke om almsjuka, vilket kan riskera att trädet behöver fällas. Kastanjen har en stamdiameter på 70 centimeter och är välväxt. Skogslinden har en stamdiameter på 40 centimeter, vilket gör den skyddsvärd enligt Nationalstadsparkens föreskrifter, men bedöms av arborist ha en defekt kronuppbyggnad.

TECKENFÖRKLARING:

- Inventeringsområde
- Naturvärdesträd enligt Callunas metod och Nationalstadsparkens förordning

Figur 33. Kartan visar inventeringsområdet med registrerade naturvärdesträd enligt naturvärdesinventering samt enligt Nationalstadsparkens förordning. (Calluna, 2020)

Figur 34. Karta som visar träd med mycket stort bevarandevärde och stort bevarandevärde enligt arborist. (Landskapslaget, 2020)

Arter

Vid naturvärdesinventeringen på plats noterades tre relevanta naturvårdsarter¹. Ytterligare fyra relevanta naturvårdsarter som noterats i området framkom vid sökning i databaser. Naturvårdsarterna är dels kopplade till hassel och andra buskar som växer i buketter, dels till de grova, delvis äldre ädellövträden inom området. Fem av de funna naturvårdsarterna är rödlistade, se Tabell 1 för mer information om varje art.

Fyra skyddade fågelarter har noterats i området. Göktyta gynnas av kulturlandskap, såsom det på Djurgården, och häckar i håliga träd. Kråka och björktrast är två arter som nyligen blivit rödlistade på grund av en minskande trend i populationerna. Båda arterna är oftast knutna till människopåverkade miljöer som Djurgården, och de häckar mest vid odlad mark eller i parker och trädgårdar.

Stjærtmes, som också har noterats i området, är huvudsakligen knuten till fuktig löv- och blandskog vilket inte är en naturtyp som identifierats inom planområdet.

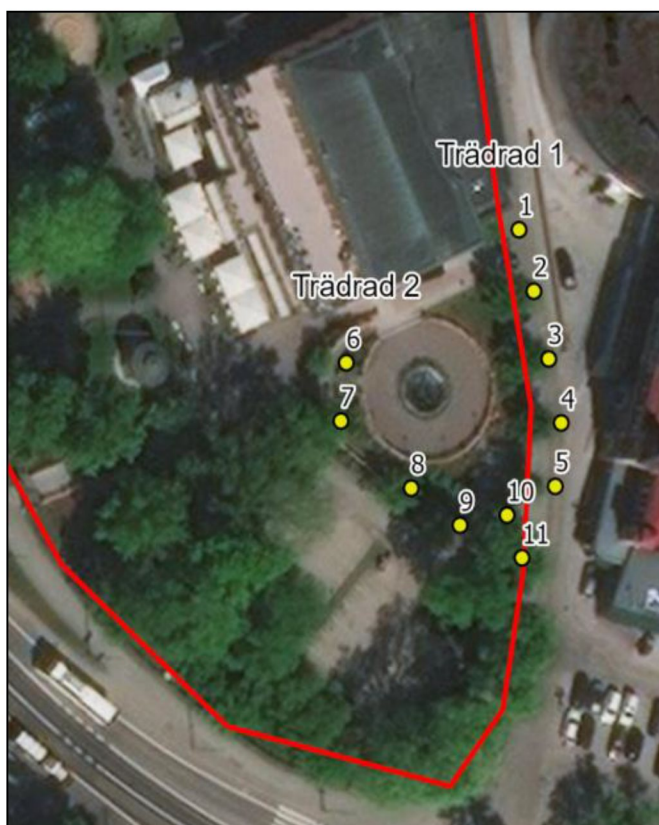
¹ En samlingsterm för arter som är skyddsvärda genom att de indikerar att ett område har höga naturvärden, eller i sig själva är av särskild betydelse för biologisk mångfald, samlingsbegrepp för skyddade arter, rödlistade arter, typiska arter i identifierade Natura 2000-naturtyper, ansvarsarter, signalarter etc. Arterna kan finnas i upprättade officiella listor eller vara sådana som inventeraren själv bedömer uppfyller definitionen för en naturvårdsart.

Tabell 1. Redovisning av naturvårdsarter som kan kopplas till planområdet.

Art	Information
Skogsalm	Rödlistad, akut hotad på grund av almsjukan
Oxtungssvamp	Rödlistad, nära hotad
Svartöra	Rödlistad, nära hotad, typisk art Natura 2000
Björktrast	Rödlistad, nära hotad, skyddad art enligt Artskyddsförordningen 4 §
Göktyta	Skyddad art enligt Artskyddsförordningen 4 §, prioriterad fågelart i Skogsvårdslagen
Kråka	Rödlistad, nära hotad, skyddad art enligt Artskyddsförordningen 4 §
Stjärtmes	Skyddad art enligt Artskyddsförordningen 4 §, typisk art Natura 2000

Biotopskydd

Vid naturvärdesinventering av planområdet avgränsades två trädrader med generellt biotopskydd, se Figur 35. Båda trädraderna bedöms utgöra alléer. Alla träden är skogslindar, utom ett som är en säl. Skogslindarnas naturvärde bedöms som obetydligt medan sälgen har ett visst naturvärde. Inget av träden är så stora att de räknas som skyddsvärda enligt föreskrifterna.

TECKENFÖRKLARING:

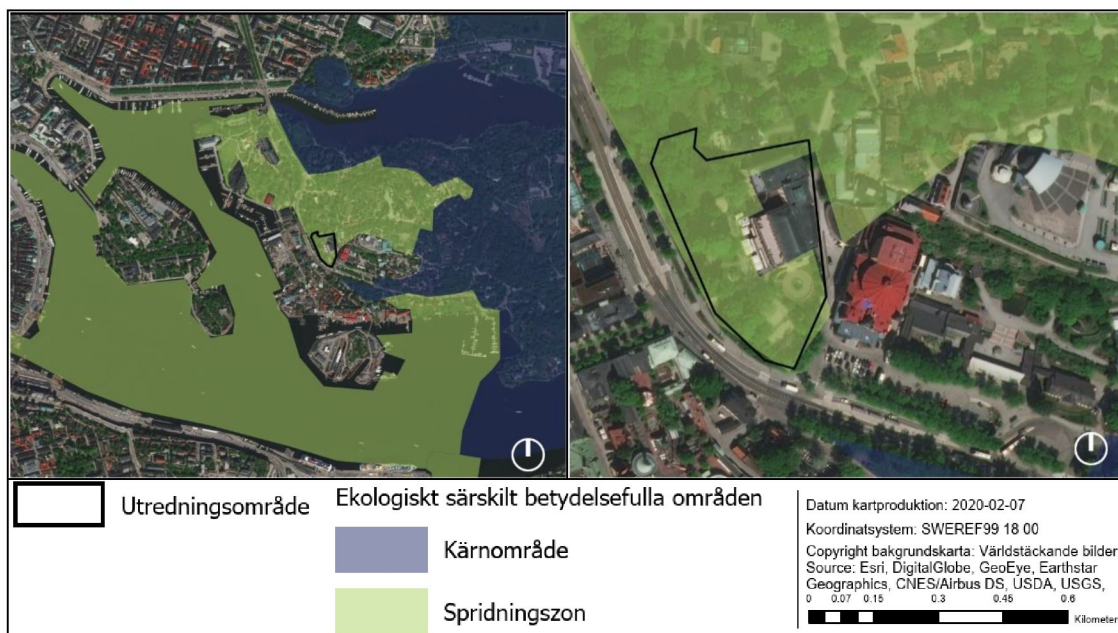
- Inventeringsområde
- Naturvärdesträd

Figur 35. Karta över inventeringsområdet för naturmiljö samt trädrader utpekade med generellt biotopskydd. (Calluna, 2020)

Grönstruktur och spridningssamband

Hasselbacken ligger i västra kanten av södra Djurgården, ett landskap där naturvärdena på många platser är mycket höga. Framförallt är de höga naturvärdena knutna till gamla ädellövträd som utmärker landskapet på södra Djurgården.

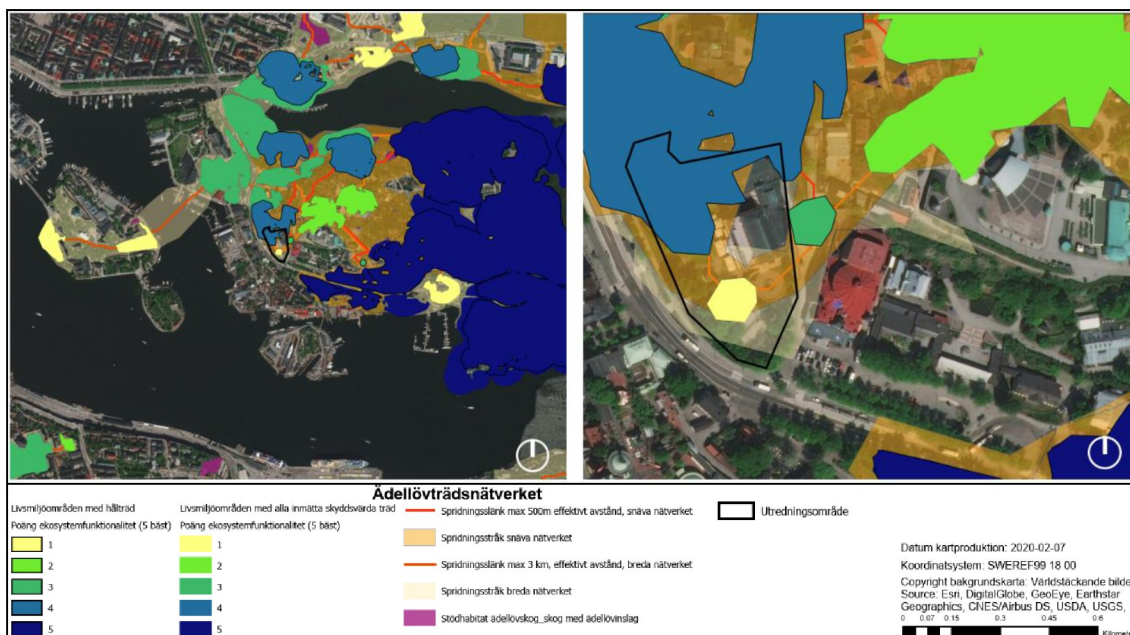
De områden i Stockholms stads natur som anses ha särskilt viktiga funktioner för växt- och djurlivet betecknas som Ekologiskt Särskilt Betydelsefulla Områden (ESBO). De påverkar sannolikt förutsättningarna för att upprätthålla en hög biologisk mångfald inom Stockholms stad. Ett ESBO-område kan utgöra ett särskilt artrikt område, men kan också vara ett artfattigare område vars strategiska läge i landskapet gör det särskilt viktigt från ett ekologiskt perspektiv. Stora delar av södra Djurgården utgörs av ett stort sammanhängande ESBO-kärnområde. Området vid Hasselbacken ligger inte inom kärnområdet, men ingår i en spridningszon och kan följaktligen ha betydelse för biologisk mångfald i Stockholm. Se Figur 36.

Figur 36. Till vänster: Ekologiskt särskilt betydelsefulla områden i östra centrala Stockholm. Till höger: Ekologiskt särskilt betydelsefulla områden vid Hasselbacken. (Landskapslaget, 2020)

Habitatnätverket för arter knutna till ädellövträd vid Hasselbacken

Större delen av området vid Hasselbacken utgör livsmiljö och spridningsmiljö för vedlevande arter knutna till gamla ädellövträd och som sådant kan man förvänta sig en hög biologisk mångfald knuten till trädmiljöerna i området, se Figur 37. En relativt stor del av den norra delen av Hasselbacken ingår i ett större område som enligt habitatnätverksanalysen utgör livsmiljö för vedlevande skalbaggar. Även i den södra och östra delen av Hasselbacken finns två små livsmiljöer. Dessa utgörs av vardera ett enda träd (den södra är Bellmanseken). Mellan dessa livsmiljöer utgörs områdena i huvudsak av spridningsstråk för de vedlevande skalbaggar. Eftersom det inte finns några livsmiljöer åt söder eller åt väster finns heller inga spridningsstråk i dessa riktningar.

Figur 37. Kartor som visar habitatnätverket på Djurgårdsön (t.v.) och vid Hasselbacken (t.h.) (Landskapslaget, 2020)

7.2.3 KONSEKVENSER AV PLANFÖRSLAGET

Det väsentliga för planens påverkan på naturmiljön är påverkan på de mest skyddsvärda träden på grund av deras betydelse för både spridningssamband och biologisk mångfald.

För de träd som enligt Kungliga nationalstadsparkens föreskrifter är klassade som skyddsvärda och som påverkas av utbyggnaden, krävs samråd med länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken.

Planområdets naturvärden

En utgångspunkt för planförslaget har varit att undvika negativ påverkan på områdets träd. Tidigt i arbetet med förslagen till nya byggnader utfördes en inmätning av trädkronorna för att visa på trädens behov av utrymme eftersom trädkronan och rotsystemet har ofta en liknande utbredning. Länsstyrelsens rekommenderade mått för skyddszon uppgår till ett avstånd som motsvarar 15 gånger trädstammens diameter, eller fem meter utanför kronan om detta mått är större. Detta generella mått för skyddsavstånd är dock större än de som inmätningen av kronutbredningen för träden inom planområdet visade på. För flytt av träd, förutsatt att trädet går att flytta till en lämplig plats, används ofta måttet $10 \times \text{stamdiameter} / 2$. För att klargöra förutsättningarna och behovet av skydd har bedömningar gjorts för samtliga träd i närheten av planerad byggnation. För de mest värdefulla träden har rotkartering utförts.

Figur 38 visar träden inom planområdet, om de är skyddade enligt Kungliga nationalstadsparkens föreskrifter, om de bedöms ha ett högt bevarandevärde enligt arborist, om de kan komma att påverkas av planförslaget och där skyddsåtgärder planeras eller om de planeras att flyttas eller fällas.

Figur 38. Träd som kan påverkas av planförslaget samt eventuella planerade åtgärder. Sektionerna A-A, B-B och C-C redovisas i Figur 40 och Figur 41. (Landskapslaget, 2020)

Ekar, träd 20 och 21

Ekar är ädellövträd och uppmärksammas särskilt för deras betydelse för biologisk mångfald. Bellmanseken har, utöver det höga naturvärdet, också ett starkt kulturhistoriskt värde då Carl Michael Bellman enligt sägnen ofta satt under eken och improviserade visor, därav namnet Bellmanseken.

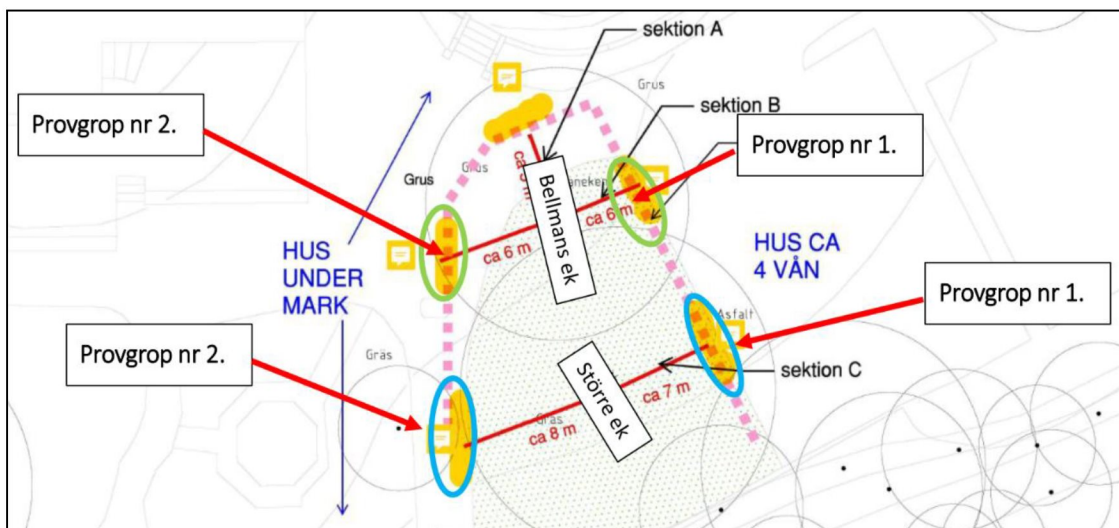
För att undersöka om det aktuella förslaget skulle kunna genomföras eller inte med avseende på de två ekarna, träd 20 och träd 21 (Bellmanseken), genomfördes en rotkartering för att undersöka utbredningen av ekarnas rötter vid den planerade nya Gubbyllan.

Rotkarteringen utfördes vid fyra platser, två vid varje träd, på ett avstånd på 6, 7 och 8 meter från stammen, se Figur 39. Varje schaktyta var 2-3 meter långa och cirka 0,8-1 meter breda, med ett schaktdjup på mellan 0,8-1,2 meter.

Resultatet av rotkarteringen vid de två ekarna visade att det inte förekommer rötter i stor omfattning vid de avstånd där större markingrepp planeras att utföras i samband med planerad byggnation. För träd 21 (Bellmanseken) finns ingen större horisontell utbredning av rotsystemet. Orsaken bedöms vara att trädet idag har en betydligt mindre kronvolym än vad trädet hade när det var i full vigör. I och med att trädet är i en regressiv fas med låg vitalitet av ovanjordiska delar (stam och krona), har också rotsystemet minskat i omfång. Huvuddelen av återstående rotsystem med levande rötter bedöms därför finnas nära trädets stam. Bedömningen från resultaten av rotkarteringen är att planerade markingrepp inte bedöms ge trädet ytterligare nedsatt vitalitet. I samband med rotkarteringen utfördes åtgärder för att förbättra förutsättningarna för eken.

För träd 20 ("större ek") görs bedömningen att det finns goda förutsättningar att skydda trädet under byggnationen med liten risk för skada med nedsatt vitalitet som följd. Bedömningen grundar sig på att de rötter som påträffades i de två provgroparna var tunna finrötter. Det påträffades inte några grövre rötter 7 respektive 8 meter från stammen, där jord och rötter kommer att tas bort vid utförande av konstruktioner i marken. Därför bedöms risken som liten att trädet tar skada i samband med planerad utbyggnad.

Träden kommer att få mindre solljus från söder eftersom den planerade byggnaden kommer skugga, men få gott om ljus från andra håll. Båda träden bedöms troligtvis svara med en tillväxt på höjden i den nya situationen.

Figur 39. Redovisning av platser för rotkartering (Landskapslaget, 2020)

Skogslindar, träd 35, 36 och 37

Träd nr 37 som är en högväxt skogslind kommer stå cirka 9,5 meter från den planerade byggnaden som kallas "nya Moriska" samt den planerade underjordiska våningen. Trädet har en stamdiameter på 85 centimeter vilket medför att skyddszonen för rötterna blir över 12 meter enligt länsstyrelsens rekommendationer. Enligt trädexpert, VIÖS AB, bör schakt ej ske inom 5 meter från stammen, och finare rötter nära byggnaden förberedas med rotbeskärning.

Träd 36 kommer stå cirka 5 meter väster om den planerade byggnaden "nya Gubbyllan". Trädet står nedanför den befintliga gamla muren som bevaras och dess rotsystem torde därför ej påverkas. Kronan för träd 36 sträcker sig in en bit innanför planerat fasadliv och en förberedande beskärning av arborist planeras, med mån för arbete under byggtiden. Lind nr 35 som står intill har en mindre stamdiameter och krona men planeras att beskäras på motsvarande sätt.

Lindar har generellt mycket stor tålighet mot beskärning i krona och rötter varför dessa åtgärder inte bedöms skada träden.

Hästkastanj, träd 61

Kastanjen står cirka 7,4 meter från den planerade byggnaden "nya Moriska". Kastanjers rötter är ofta laterala och grova. Enligt trädexpert, VIÖS AB, bör schakt ej ske innanför kronans utbredning, och ett par meters mån bör hållas till blivande fasad. I samband med schakt planeras en undersökning av förekomst av grova rötter med en bedömning om konsekvenser. Om trädet bedöms skadas av schakten medför planförslaget att det behöver tas ned och i så fall ersättas med ett nytt.

Skogslind, träd 38

Träd nr 38 är en stor skogslind med en stamdiameter på 40 centimeter och är därför ett skyddsvärt träd. Trädet bedöms av arborist ha en defekt kronuppbyggnad och inte vara bevarandevärd som parkträd. Skogslinden står på den plats där byggnaden nya Moriska planeras att byggas och behöver därför fällas.

Övriga skyddsvärda träd

Flera skyddsvärda träd inom området står så nära planerad bebyggelse att arbete, beskärning av krona och/eller rötter, samt eventuell schakt i dess närhet kan komma att behövas, se Figur 38 för översikt av de träd som står inom Kungliga nationalstadsparkens föreskrifter för påverkan på skyddsvärda träd. Det gäller utöver träd som redovisas ovan exempelvis lindar nr 13, 29, 30, lönn nr 28 och almar nr 9 och 41, som alla har en stamdiameter över 40 centimeter.

Generellt biotopskydd – alléer

De rader av unga lindar (och en sälg) som står längs Hazeliusbacken och längs Rotundan har i naturvärdesinventeringen definierats som alléer.

Träden är relativt små och i dåligt skick. Placeringen är inte gynnsam för deras fortsatta utveckling eftersom de är olämpligt planterade och står tätt intill byggda konstruktioner. Föreslagen åtgärd är att flytta merparten av träden till annan, mer lämplig, plats inom området samt att två av träden fälls, se Figur 38. På grund av deras skick och placering, och eftersom de enligt naturvärdesinventeringen har mycket begränsat naturvärde, bedöms förändringen inte ha negativa konsekvenser för områdets naturvärde. Eftersom de definierats som alléer behövs dock Länsstyrelsens dispens innan åtgärderna kan genomföras.

Skyddade arter

De skyddade arter som redovisas i Naturvärdesinventeringen är knutna till de stora och gamla lövträden. Bedömningen är att det inte går att utesluta att fågelarter som göktyta, björktrast och kråka häckar i området. Eftersom träden med något undantag inte bedöms påverkas negativt är bedömningen att projektet inte medför risk att dessa fågelarter påverkas nämnvärt. En tillfällig påverkan kommer dock att ske i form av störning under byggtiden.

Sammanfattad påverkan på träd

Ett flertal skyddsvärda träd inom planområdet kommer att påverkas av utbyggnaden av Hasselbacken, se Figur 38. De flesta av dessa träd bedöms inte riskera att skadas. Hästkastanj nr 61, kan riskera för att behöva fällas och skogslind nr 38 kräver fällning för att planförslaget ska kunna genomföras.

Enligt Kungliga nationalstadsparkens föreskrifter om skyddsvärda träd får inget skyddsvärt träd skadas och åtgärder såsom hårdgörning av mark, grävning eller körning med tunga fordon får inte ske inom två meter från kronans ytterkant, utan anmälan för samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken, se 7.2.1 Bedömningsgrunder. Bestämmelsen medför att samråd ska genomföras för de träd som kan komma att påverkas enligt redovisningen i Figur 38.

För att säkerställa skydd av träd som påverkas av planerad byggnation och eventuell förbättring av vitaliteten för trädet, rekommenderas särskilda skyddsåtgärder, se 7.2.5 Åtgärder och fortsatt arbete.

Det finns en viss osäkerhet om hur vattentillförseln till träden kommer att påverkas av den planerade våningen under mark och föreslagna anläggningar för dagvatten. Garaget under huvudbyggnaden har dock sedan många år skurit av den strömning av vatten som kan ha funnits tidigare.

De två stora ekarna, träd 20 och 21, samt skogslind nr 37 får skyddsbestämmelser i planen.

Grönstruktur och spridningssamband

Konsekvenserna för habitatnätverket för ädellövträd beror helt på konsekvenserna för de skyddsvärda träden och i synnerhet ekarna. Slutsatsen efter undersökningen av utbredningen av ekarnas rotsystem är att de inte bedöms påverkas negativt av utbyggnaden. Med ett eller eventuellt två undantag (en lind och eventuellt en kastanj) bevaras också områdets övriga stora och gamla lövträd. Generellt är varje fällt träd en förlust. Även om träden inte har höga naturvärden idag så kan de på lång sikt få större betydelse med högre ålder. Genomförande av planförslaget bedöms dock inte medföra några betydande negativa konsekvenser för livsmiljöer och spridningsmöjligheter i nätverket.

Parkområdets karaktär ska bevaras och säkerställs med bestämmelse i planen.

7.2.4 KONSEKVENSER AV NOLLALTERNATIVET

I nollalternativet genomförs ingen utbyggnad inom planområdet. Hasselbackens verksamhet med hotell, restaurang och konferens fortsätter på samma sätt och i samma omfattning som idag. Träd och annan växtlighet förändras inte på annat sätt än genom ordinarie parkskötsel. Nollalternativet medför inga konsekvenser för platsens naturmiljövärden.

7.2.5 ÅTGÄRDER OCH FORTSATT ARBETE

Denna miljökonsekvensbeskrivning har utförts i detaljplanens samrådsskede. Samråd med Länsstyrelsen, gällande de åtgärder som kan påverka skyddsvärda träd, bör genomföras innan detaljplanen antas.

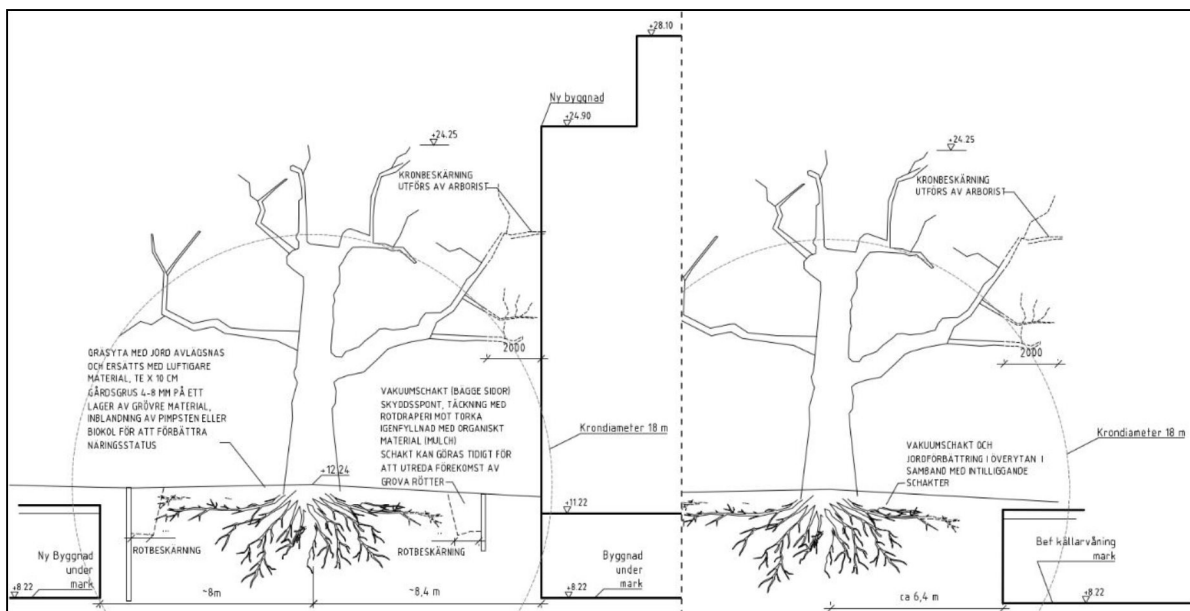
Planerade skyddande åtgärder

Följande förberedande skyddsåtgärder kan inte regleras i detaljplanen men är rekommendationer från VIÖS AB och Landskapslaget för att säkerställa skydd av träden vid planerad byggnation och för att förbättra förutsättningarna för träden. Utförligare redovisning av rekommenderade skyddsåtgärder finns i rapporten om landskap, ekologi och träd (Landskapslaget, 2020)

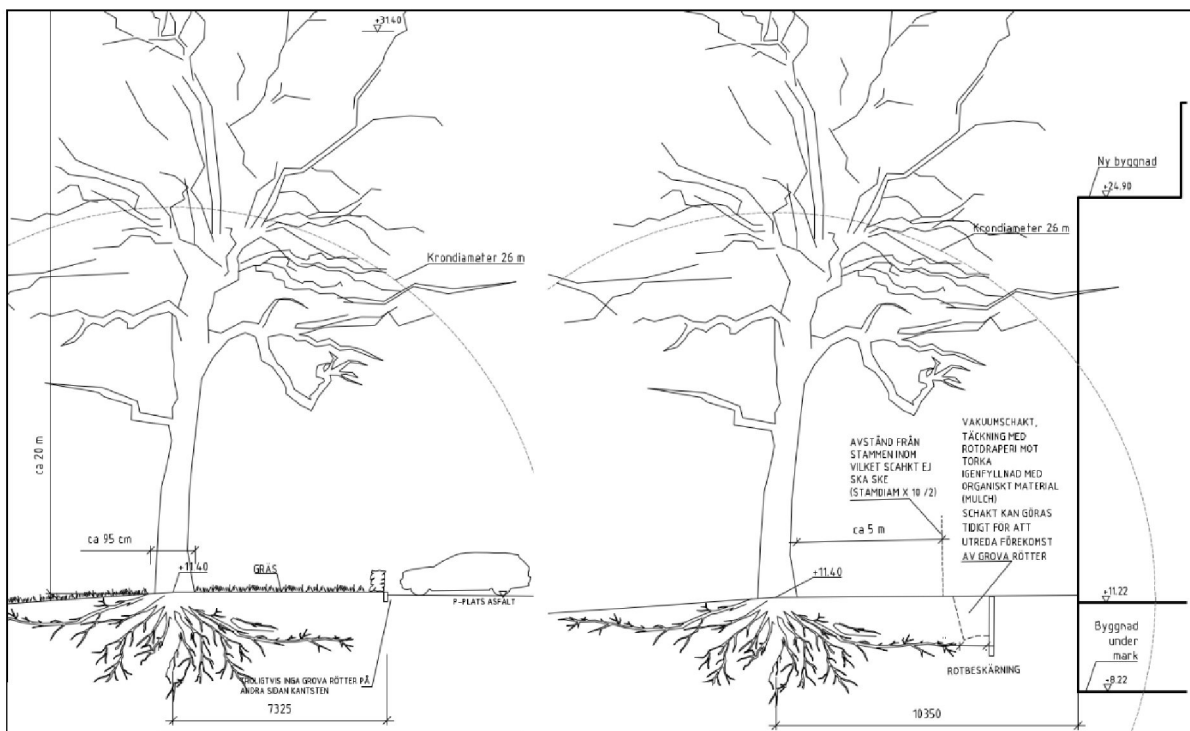
- Gräsyterna runt träden ska stängslas in under byggtiden för att undvika kompaktering som uppstår från transporter av fordon samt av materialupplag.
- Alla schakt där det förekommer rötter ska utföras skonsamt.
- Grenar i ytterkant av trädkronorna som riskeras skadas vid byggutförandet, ska bindas upp eller beskäras.
- För följande träd: lindar nr 13, 29, 30, 35, 36, 39, lönn nr 7, 8, 28, almar nr 9, 41 och björkar 57, 58 rekommenderas skydd genom fackmannamässig beskärning i kronan och rötter samt försiktig schakt med omedelbar åtgärd vid eventuella skador på rötter. Ej schakt inom skyddsavstånd (stamdiameter x 10/2), eventuellt kan spont bli aktuell.
- Ny humusrik jord påförs där fyllnadsmassor avlägsnats.
- Grov träflis (mulch) ska läggas ut där gräs avbanats samt på ställen där jord ersatt fyllnadsmassor.
- Förbättring av omringande markyta runt träden bland annat genom att gräsyta ersätts av gårdsgrus eller låg växtlighet som inte är gräs samt förbättring av hela växtbädden vad gäller luftighet och näring. Se Figur 40 och Figur 41.

Trädrötter kan skadas när marken runt ett träd grävs upp, exempelvis vid anläggningsarbeten eller rörläggning, men de kan också skadas vid jordpackning. Med jordpackning menas tryckförändringar som kan uppstå vid olika typer av belastningar. Det är därför viktigt att säkerställa att marken ovan rotzonen skyddas genom stängsling under byggskedet.

För att minska risk för påverkan på skyddade fågelarter inom området kan de mest störande arbetsmomenten förläggas så att de inte genomförs under arternas häckningstid.

Figur 40. Trädskydd och planerade åtgärder för Bellmanseken (träd nr 21). Till vänster visas sektion A-A i Figur 38 med föreslagen bebyggelse och till höger sektion B-B i Figur 38 med befintlig källarvåning. (Landskapslaget, 2020)

Figur 41. Trädskydd och planerade åtgärder för träd nr 20, "större ek" för sektion C-C i Figur 38. Till vänster visas befintligt tillstånd och till höger visas föreslagen bebyggelse. (Landskapslaget, 2020)

7.3 VATTENMILJÖ

Inför detaljplanen av Konsthallen 15 m.fl. har en dagvattenutredning (Tyréns, 2020a) tagits fram, vilken ligger till grund för konsekvensbedömningen av planförslaget med avseende på vattenmiljö.

7.3.1 BEDÖMNINGSGRUNDER

Stockholm stads dagvattenstrategi

Syftet med Stockholm stads dagvattenstrategi är att långsiktigt skapa värden för stadsmiljön och minimera negativ påverkan på naturen och människors hälsa. I dagvattenstrategin finns följande mål uppsatta:

1. Förbättrad vattenkvalitet i stadens vatten.
2. Robust och klimatanpassad dagvattenhantering.
3. Resurs och värdeskapande för staden.
4. Miljömässigt och kostnadseffektivt genomförande.

Stockholm stad har förutom denna dagvattenstrategi även en åtgärdsnivå för dagvatten. Åtgärdsnivån har tagits fram för att förtydliga vilka dagvattenåtgärder som krävs för att uppfylla lagkrav samt mål i stadens dagvattenstrategi vid ny- och större ombyggnationer. Det lagkrav som är främst aktuellt i detta arbete är att uppnå miljökvalitetsnormerna för ytvatten.

Tillämpning av åtgärdsnivån ska ske vid ny- och större ombyggnation. Allt vatten från hårdgjorda ytor på kvartermark och allmän mark ska ledas till lokala dagvattenanläggningar med 20 millimeter fördröjning. En mindre våtvolum kan accepteras i de fall anläggningen ändå kan uppnå syftet med åtgärdsnivån. Förväntad funktion och reningseffekt ska kunna redovisas. Anläggningar som kan magasinera 20 millimeter nederbörd från en förutbestämd yta kan ta hand om 90 % av årsnederbörden och därmed bidra med rening i nivå med identifierade behov. Systemen ska utformas med mer långtgående rening än sedimentation.

Miljökvalitetsnormer

EU:s medlemsstater får inte ge tillstånd till verksamheter som riskerar att orsaka en försämring av status eller när uppnående av god ekologisk ytvattenstatus äventyras. Enligt en dom i EU-domstolen den 1 juli 2015 (mål C461/13) innebär detta icke-försämringskrav att statusen inte får försämrats, och att ingen enskild kvalitetsfaktor får försämrats till en lägre klass. Om en kvalitetsfaktor redan befinner sig i lägsta klass, ska ändå varje försämring av denna faktor klassas som en försämrad ytvattenstatus.

7.3.2 FÖRUTSÄTTNINGAR

Recipienter

Dagvatten från utredningsområdet avrinner via ledningsnät till Henriksdals reningsverk för rening innan det släpps ut i Saltsjön som utgör en del av Strömmen, se Figur 42.

Vatteninformationssystem Sveriges (VISS) statusklassning för Strömmen är otillfredsställande ekologisk status och den uppnår ej god kemisk status. Miljökvalitetsnormer för Strömmen är att uppnå måttlig ekologisk status till 2027 och god kemisk ytvattenstatus till samma år.

Den otillfredsställande ekologiska statusklassningen beror på förhöjda nivåer av växtplankton samt förhöjd belastning av näringsämnen. Att vattenförekomsten ej uppnår god kemisk status beror på höga halter av kvicksilver, polybromerade difenyleter (PBDE), bly, PFOS, antracen och tributylenn. Ungefär 60 % av den totala tillförseln av näringsämnen kommer från Östersjöns yttre delar.

Figur 42. Avrinningsområde till recipienten Strömmen inom ljusblått område. Utredningsområdets ungefärliga placering markerat med röd cirkel. (Tyréns, 2020)

Markförutsättningar

Bergnivån i området bedöms ligga cirka 0,1–3 meter under markytan och jorden bedöms huvudsakligen bestå av fyllningsjord innehållande silt, sand, grus och morän. Ingen observation av grundvatten har gjorts. Möjligheten till infiltration av dagvattnet antas utifrån detta vara goda, men kan variera beroende på moränens sammansättning.

Marknivån inom området ligger mellan +6 meter till +20 meter (RH2000) med en generell lutning nedåt från den nordöstra delen av fastigheten till den sydvästra.

Avrinning

Fastigheten är idag ansluten till ett kombinerat ledningsnät där både dagvatten och annat avloppsvatten leds till Henriksdals reningsverk för rening innan det släpps ut i Saltsjön, del av Strömmen. Vid händelse av skyfall, när ledningsnätet antas brädda över, kommer dagvatten från fastigheten avrinna ned mot Djurgårdsvägen och via Allmänna gränd ledas direkt ner i Strömmen.

Inom fastigheten finns tre servisledningarna från det kombinerade ledningsnätet, varav en inte är i bruk. Inga dagvattenbrunnar eller andra dagvattenanläggningar har lokaliserats inom fastighetsmarken. Söder om utredningsområdet, i korsningen Falkenbergsgatan och Allmänna gränd, finns en bräddpunkt som kan påverkas av ökade flöden i det kombinerade ledningsnätet. Taket på befintlig huvudbyggnad avvattnas idag via stuprör som leds ned i mark.

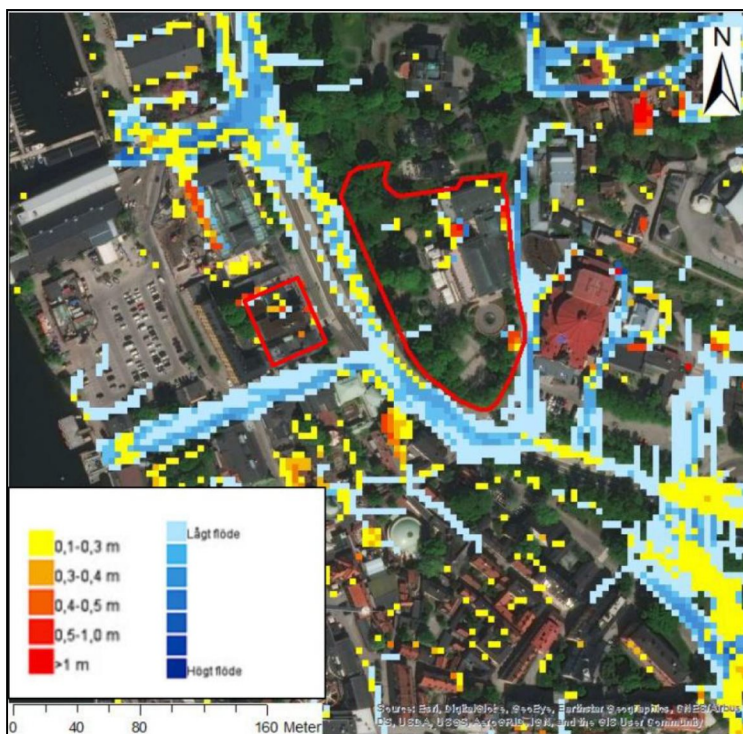
Skyfall

Inom fastigheterna Konsthallen 2 och 15 finns enligt Stockholms stads skyfallskartering en lågpunkt. Inom detta område finns idag en glasbyggnad från vilket slutsatsen dras att det inte är en lågpunkt där vatten riskerar att ansamlas vid större flöden från skyfall.

Inom fastigheten Hasselbacken 1 finns det huvudsakligen två mindre lokala lågpunkter enligt skyfallskarteringen, se Figur 43, som utgörs av en fontän väster om befintlig byggnaden samt nedfarten till det underliggande garaget i sydöstra delen av fastigheten. Vattendjupet i dessa lågpunkter är mellan 0,5–1 meter.

Enligt skyfallskarteringen finns det inte några större rinnstråk vid skyfall inom Hasselbacken 1. Dock sker avrinning via den grusgång som går från övre delen av fastigheten vid entré till befintlig byggnad ned längs befintligt gångstråk till portiken längs med Djurgårdsvägen. Erosionsskador har uppstått längs den grusade gången vilket har resulterat i att väsentliga grusvolymerna från gången har sköljts med och ansamlats vid portiken.

Utöver detta mindre rinnstråk så bedöms såväl Djurgårdsvägen som Hazeliusbacken som angränsar till fastigheten utgöra rinnstråk vid kraftiga regn. Vid skyfall när ledningsnät blir uppdammt kommer dagvatten från dessa gator att avrinna längs med Allmänna gränd för att slutligen ledas ned i Strömmen.

Figur 43. Skyfallskartering med angivet maxdjup (gul-röd färgskala) samt flödesintensitet (blå färgskala) vid ett 100-årsregn. (Tyréns, 2020a).

Övrigt

Inom utredningsområdet finns träd som ska bevaras och som behöver tas hänsyn till vid planering av dagvattenhantering.

7.3.3 KONSEKVENSER AV PLANFÖRSLAGET

Konsekvensbedömningen som redovisas här utgår från förutsättningen att den föreslagna dagvattenhantering som redovisas i dagvattenutredningen genomförs.

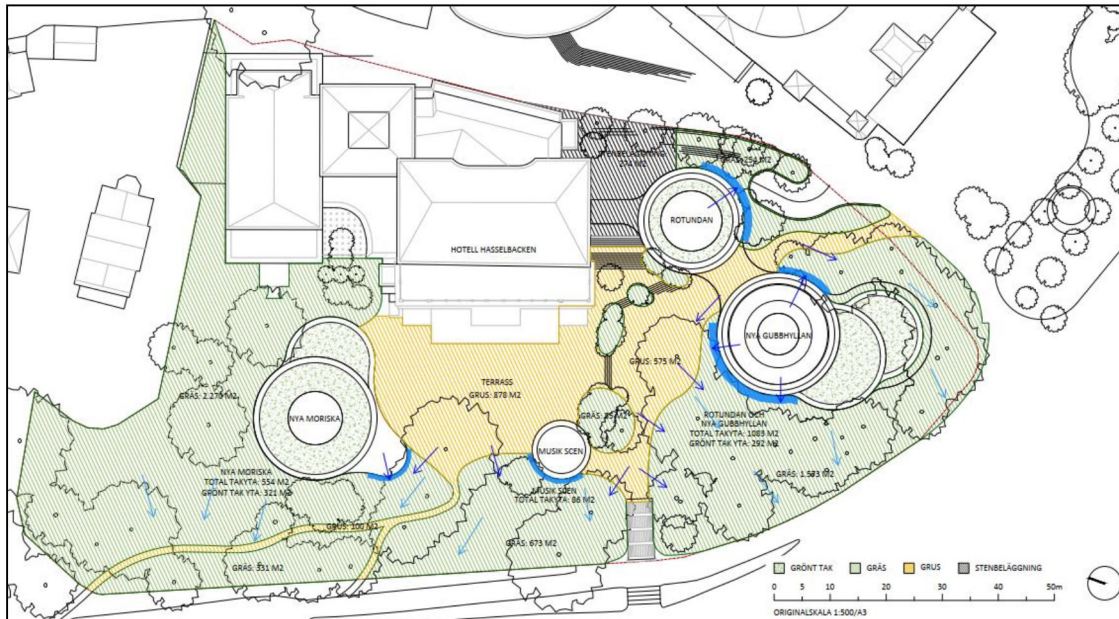
Inom fastigheterna Konsthallen 2 och 15 planeras endast mindre förändringar där en hårdgjord gårdsyta planeras byggas över med ett tak samt att en glasbyggnad och ett förråd som tidigare upprättats med ett tillfälligt bygglov kommer permanentas. Som en följd kommer planerad förändring inom dessa fastigheter inte ha en påverkan på hårdgöringsgraden inom områdena. Baserat på dessa förutsättningar har en bedömning gjorts att vattenmiljön inte påverkas av planförslaget för Konsthallen 2 och 15, förutsatt att koppar eller zink inte används i tak- eller fasadmateriell.

För utredningsområdet inom fastigheten Hasselbacken 1, har dagvattenflöden beräknats för situation före och efter omdaning vid 20-, 10- och 5-årsregn. För situationen efter planens genomförande har en klimatfaktor på 1,25 multiplicerats till 10-årsregnet för att beakta ett framtida blötare klimat. De valda beräknade regnen beror på minimikrav på återkomsttider vid dimensionering av nya dagvattensystem enligt Publikation P110 (Svenskt Vatten, 2019).

Föreslagen dagvattenhantering

Anläggningar för lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) föreslås för nybyggda bebyggelse och hårdgjorda markytor, i linje med Stockholms stads riktlinjer. Inom området finns relativt stora grönområden med träd som ska bevaras. Vidare består marken inom området av jordarter med relativt hög infiltrationskapacitet. Därför föreslås LOD-anläggningar som bedöms bevara den naturliga vattenbalansen inom området, vilket kommer göra vatten tillgängligt för omkringliggande träd. Nyttillkommande takytor bidrar med den största avrinningen inom området och för att omhänderta detta vatten föreslås att stenkistor anläggs längs med husen dit vatten leds via stuprör. En del av dessa takytor planeras anläggas som gröna tak. Regn som

faller på dessa tak omhändertas och fördröjs inom dessa ytor. Omhändertagande av dagvatten från hårdgjorda markytor sker i grönytor eller grusytor.

Figur 44. Föreslagen dagvattenhantering. Avrinningsvägar är markerade med ljusblå pilar. Mörkblå pilar är förslag på avledning av vatten från hårdgjorda markytor. Markerade blå områden visar förslag på placering av stenkistor. (Tyréns, 2020a)

Flöden

Beräkningar i dagvattenutredningar visar att flöden ökar från utredningsområdet efter utbyggnaden. Ökade flöden beror på ökad andel hårdgjorda ytor men också på att beräkningar för flöden efter omdaning har gjorts med klimatfaktorer. Den totala avrinningen från området bedöms dock minska med föreslagen dagvattenhantering, höjdsättning av mark och avledning av takvatten.

Föroreningar

Resultat från föroreningsberäkningar i dagvattenutredningen indikerar att föroreningsbelastningen från fastigheten överlag minskar efter planens genomförande, se Tabell 2. Endast halterna av näringsämnena fosfor och kväve visar nivåer som är på samma nivå som för befintlig markanvändning. Anledningen till att föroreningsbelastningen från området minskar beror till stor del på att den parkeringsyta som finns i dagsläget kommer tas bort och ersättas av byggnader och grönytor. Grönytor och byggnader är ytor som genererar mindre mängd föroreningar än en parkeringsyta. Med den rening som kan förväntas av infiltration av dagvatten i grönyta minskar nivåer för samtliga undersökta ämnen till långt under dagens nivåer.

Översvämningsrisker

Inom utredningsområdet bedöms inga instängda områden skapas. Men för att säkerställa att vatten inte blir stående en längre tid intill byggnader vid större flöden från skyfall bör en höjdsättning skapas där marken lutar bort från byggnader. De hårdgjorda markytorna bör höjdsättas så att större flöden leds bort från byggnader och mot de gröna ytorna.

Tabell 2. Beräknade föroreningshalter och föroreningsmängder från fastigheten Hasselbacken 1. För planerad bebyggelse presenteras mängder utan och med dagvattenrening (rening enligt Stockholm stads åtgärdsnivå). (Tyréns, 2020a)

Ämne	Befintlig bebyggelse		Planerad bebyggelse utan rening		Bedömd reningseffekt i grönyta	Planerad bebyggelse med rening
	(µg/l)	(kg/år)	(µg/l)	(kg/år)	(%)	(kg/år)
P	140	0,52	150	0,59	85	0,14
N	1400	5,1	1300	5,2	90	0,99
Pb	6,2	0,023	2,7	0,011	85*	0,0026
Cu	12	0,045	8,2	0,032	70	0,012
Zn	38	0,14	24	0,095	85	0,022
Cd	0,42	0,0016	0,48	0,0019	85*	0,00045
Cr	4,1	0,015	2,9	0,011	70**	0,0041
Ni	4,2	0,016	3	0,012	70**	0,0044
Hg	0,019	0,000070	0,0083	0,000033	70**	0,000012
SS	34000	130	20000	78	95	11
Olja	180	0,68	73	0,29	90	0,055
PAH16	0,78	0,0029	0,44	0,0018	85	0,00042
BaP	0,014	0,000052	0,0080	0,000032	n/a	n/a

* Antas renas liknande Zn (Värde saknas i Stockholm vatten och avfall (SVOA)s redovisning av förväntad reningsgrad för olika typer av dagvattenanläggningar)

** Antas renas liknande Cu (Värde saknas i SVOA:s redovisning av förväntad reningsgrad för olika typer av dagvattenanläggningar)

7.3.4 KONSEKVENSER AV NOLLALTERNATIVET

Enligt nollalternativet genomförs ingen utbyggnad inom planområdet. Hasselbackens verksamhet med hotell, restaurang och konferens fortsätter på samma sätt och i samma omfattning som idag. Den parkering som i planförslaget kommer ersättas med en byggnad och gröna ytor kommer finnas kvar. Nollalternativet medför inga ytterligare konsekvenser för vattenmiljön men föroreningsbelastningen till recipient kommer heller inte förbättras eftersom parkeringsytan kvarstår i dagens utformning och användning.

7.3.5 ÅTGÄRDER OCH FORTSATT ARBETE

Vid fortsatt planering behöver hänsyn tas till att föreslagna dagvattenanläggningar inte inkräktar på träden inom planområdet samtidigt som anläggningarna bör bidra till att återskapa en naturlig vattenbalans inom utredningsområdet för att säkerställa vatten till träden.

8 SAMLAD BEDÖMNING

8.1 KULTURMILJÖ

8.1.1 RIKSINTRESSET STOCKHOLMS INNERSTAD MED DJURGÅRDEN

Förslaget bedöms medföra både positiva och negativa konsekvenser för riksintressets olika uttryck. Negativa konsekvenser kan uppstå i läsbarheten av historiska samband och strukturer i utpekade uttryck, till exempel gränsen mellan nya Gubbhyllans terrassering och Djurgårdsslätten och 1990-talets parkanläggning. Planförslagets ambition är att återställa den parksstruktur som föregick 1990-talets parkanläggning. Positiva konsekvenser är att den ursprungliga stora grusade terrassen i ett plan kan återskapas och det historiska gröna stråket längs Djurgårdsvägen, som utgör en del av gränsmarken mellan stads- respektive kronoägd mark, blir fortsatt avläsbar. Positivt är även att ett genomförande av detaljplanen bidrar till att Djurgården behåller karaktären av nöjesetablissemang med lång historisk kontinuitet med en mångfasetterad arkitektur från olika tider, då den nya bebyggelsen bedöms kunna samverka med omgivande nöjes- och evenemangsmiljöer.

Förslaget kommer i liten grad att påverka uttrycken för andra Stockholmska särdrag såsom fronten mot vattenrummen, vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet och stadens silhuett. Huvudbyggnaden uppfattas fortfarande bakom den bebyggda strandzonen. Allmänna gränd såsom viktigt stråk upp mot Hasselbacken förtydligas. Tillkommande bebyggelse kommer att förstärka den bebyggda prägeln längs Skansenbergets fot. Huvudbyggnaden och Cirkus liksom bandet av frodig grönska längs Djurgårdsvägen och Skansenberget, kommer dock även fortsättningsvis att vara väl synliga och avläsbara från vypunkterna.

8.1.2 NATIONALSTADSPARKEN

Planförslaget bedöms medföra både positiva och negativa konsekvenser också för Kungliga nationalstadsparkens utpekade kulturvärden. Ett genomförande av planen innebär att mark som i huvudsak tidigare har varit bebyggd, tas i anspråk för nya byggnader. Upplevelsen av den sammantagna bebyggda ytan kan bli större än under tidigare epoker men är annorlunda fördelad. Tillbyggnad av skärmtak på huvudbyggnaden mot Rotundan riskerar att påverka kulturhistoriska värden negativt. Under förutsättning att den nya huvudbyggnadens veranda anpassas till huvudbyggnadens klassicistiska stil och kulturhistoriska värden, kan det bidra positivt till helheten. Ett genomförande av detaljplanen bidrar till att Djurgården behåller karaktären av nöjesetablissemang med lång historisk kontinuitet, vilket är positivt för de kulturhistoriska värdena. De nya byggnaderna är anpassade i volym och utformning till omgivande nöjes- och evenemangsmiljöer från skilda tider i delområdet. Sammantaget bedöms detaljplaneförslagets negativa konsekvenser på Nationalstadsparkens kulturhistoriska värden som förenliga med intentionerna i Vård- och utvecklingsplanen för Nationalstadsparken.

De angivna landmärkena på Västra Djurgårdsön är fortfarande framträdande i stadsbilden från viktiga utblickar, såsom Skeppsholmen, Kastellholmen och Strandvägen.

8.1.3 BYGGNADSMINNET CIRKUS

Byggnadsminnet Cirkus bedöms inte påverkas negativt av utbyggnad enligt detaljplaneförslaget.

8.1.4 STADS- OCH LANDSKAPSBILD SAMT BEFINTLIG KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE

Hasselbacken med restaurang är en av flera historiska nöjesetablissemang på västra Djurgården. Djurgårdsbesökarens möjlighet att utläsa de olika anläggningarna som solitärer är viktig för att bevara karaktären i området.

Kulturhistoriska värden i den blåklassade huvudbyggnaden bör säkerställas med varsamhets- och skyddsbestämmelser i detaljplan. För en helhetshetverkan för stads- och landskapsbilden bör vyer som bedömts som viktiga för platsens kulturhistoriska värden fortsatt kunna vara tydliga.

De framtagna fotoillustrationerna för vyer från Skepps- och Kastellholmen visar att den tillkommande bebyggelsen kommer att förstärka den bebyggda prägeln av Skansenbergets fot. Det topografiska förhållandet och de nya byggnadernas höjd gör dock att huvudbyggnaden och Cirkus fortsatt kommer att vara synliga och avläsbara även fortsättningsvis liksom det sammanhängande bandet av frodig grönska längs Djurgårdsvägen och Skansenberget.

Den enhetliga utformningen av de nya tilläggen bryter mot Djurgårdsarkitekturens karaktär som kännetecknas av stor variation i såväl gestaltning som material. Förslaget upplevs därför som dominerande på platsen. Dominansen bedöms dock inte vara av den omfattning att den förtar upplevelsen, och brister i hänsyn till omgivande evenemangs- och nöjesmiljöer som Cirkus och intilliggande villabebyggelse med Villa Hasselbacken närmast.

8.2 NATURMILJÖ

8.2.1 SKYDDSVÄRDA TRÄD

Det väsentliga för planens påverkan på naturmiljön är påverkan på de mest skyddsvärda träden på grund av deras betydelse för både spridningssamband och biologisk mångfald. Av det trettioåttio träd inom planområdet som klassificeras som skyddsvärda, enligt föreskrifterna för Kungliga nationalstadsparken, är tre träd särskilt skyddsvärda träd ur naturvårdessynpunkt. Dessa träd är en alm och två ekar, varav en är Bellmanseken. Den rotkartering som utförts för ekarna visar att avstånd till planerade byggnader är tillräckligt för att träden inte påverkas negativt. Almen visar tecken på almsjuka.

Ett flertal skyddsvärda träd inom planområdet kommer i viss utsträckning att påverkas av den planerade utbyggnaden. De flesta av dessa träd bedöms inte riskera att skadas. En hästkastanj löper risk att behöva fällas och en skogslind behöver fällas för att planförslaget ska kunna genomföras. Samråd med Länsstyrelsen ska genomföras om de träd som kan komma att påverkas.

8.2.2 GENERELLT BIOTOPSKYDD – ALLÉER

De rader av unga lindar (och en sälg) som står längs Hazeliusbacken och längs Rotundan har i naturvärdesinventeringen definierats som alléer. Föreslagen åtgärd är att flytta merparten av träden till annan, mer lämplig, plats inom området samt att två av träden fälls. På grund av deras skick och placering, och eftersom de enligt naturvärdesinventeringen har mycket begränsat naturvärde, bedöms förändringen inte ha negativa konsekvenser för områdets naturvärde. Eftersom de definierats som alléer behövs dock Länsstyrelsens dispens innan åtgärderna kan genomföras.

8.2.3 SKYDDADE ARTER

De skyddade arter som redovisas i naturvärdesinventeringen är knutna till de stora och gamla lövträden. Bedömningen är att det inte går att utesluta att fågelarter som göktyta, björktrast och kråka häckar i området. Eftersom träden med något undantag inte bedöms påverkas negativt är bedömningen att projektet inte medför risk att dessa fågelarter påverkas nämnvärt. En tillfällig påverkan kommer dock att ske i form av störning under byggtiden.

8.2.4 GRÖNSTRUKTUR OCH SPRIDNINGSSAMBAND

Konsekvenserna för habitatnätverket för ädellövträd beror helt på konsekvenserna för de skyddsvärda träden och i synnerhet ekarna. Slutsatsen efter undersökningen av utbredningen av ekarnas rotsystem är att de inte bedöms påverkas negativt av utbyggnaden. Med ett eller eventuellt två undantag (en lind och eventuellt en kastanj) bevaras också områdets övriga stora och gamla lövträd. Generellt är varje fällt träd en förlust. Även om träden inte har höga naturvärden idag så kan de på lång sikt få större betydelse med högre ålder. Genomförande av planförslaget bedöms dock inte medföra några betydande negativa konsekvenser för livsmiljöer och spridningsmöjligheter i nätverket.

8.3 VATTENMILJÖ

Föreslagen dagvattenhantering inom området bedöms vara i linje med Stockholm stads åtgärdsnivå för rening av dagvatten och även bidra med fördröjning av dagvatten. Lösningarna

för dagvattnet bedöms även bidra till att bevara den naturliga vattenbalansen inom området vilket kommer göra vatten tillgängligt för omkringliggande träd. Med föreslagen dagvattenhantering och en höjdsättning av mark samt anpassad avledning av takvatten minskar den totala avrinningen från området. Resultat från föroreningsberäkningar visar att med föreslagen dagvattenhantering kommer föroreningsbelastningen från utredningsområdet att minska till långt under dagens nivåer av undersökta ämnen. Detta innebär en ökad möjlighet för recipienten Strömmen att uppnå eftersträvarade miljö kvalitetsnormer.

8.4 EKOSYSTEMTJÄNSTER

Utgångspunkt för bedömning om ekosystemtjänster är Landskapslagets utredning Landskap-Ekologi-Träd (Landskapslaget, 2020).

Ekosystemtjänster är de nyttor som människan får från naturens ekosystem och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Ekosystemtjänster delas in i kategorierna stödjande, reglerande, kulturella och försörjande. Inom planområdet har ett antal ekosystemtjänster identifierats.

Stödjande ekosystemtjänster utgör grunden för de övriga tre grupperna av ekosystemtjänster, och inom planområdet har biologisk mångfald, ekologiskt samspel och habitat identifierats. Dessa ekosystemtjänster är framförallt knutna till de gamla ädellövträden inom planområdet. Dessa träd kommer bevaras och få förstärkande, livshöjande åtgärder. Dessutom kommer en ny generation ädellöv planteras för att säkerställa succession och att framtida trädbestånd och värden skapas.

Reglerande ekosystemtjänster är nyttor som reglerar och dämpar oönskade effekter i vår miljö. Grönytorna inom planområdet öster om Djurgårdsvägen kan bidra med reglerande ekosystemtjänster som exempelvis klimatanpassning. Marken som omger bebyggelsen inom planområdet är idag till stor del vegetationsklädd med träd och bidrar därmed med viss omhändertagande av dagvatten samt temperaturreglering. I och med ny bebyggelse och mer källarlokal blir mer yta hårdgjord än idag. För att skydda och stödja reglerande ekosystemtjänster kommer de ytor som blir kvar förstärkas med träd och buskar, samt att ytor för infiltration kommer förstärkas kring befintliga träd.

Kulturella ekosystemtjänster är de immateriella nyttor som ekosystemet levererar, de som direkt påverkar vår hälsa och välbefinnande. Idag nyttjas grönytorna vid Hasselbacken bara i begränsad omfattning för kulturella ekosystemtjänster. Genom att den befintliga naturmarken med stora uppvuxna träd, samt förstärkt med nya träd, kommer tillgängliggöras ger det möjlighet att den kan nyttjas av besökare och bidra till förbättrad fysisk och mental hälsa.

Vidare har området ett grönt kulturarv med avseende på Bellmanseken samt brudhäggen som planterades år 2001 till minne av August Strindbergs och Harriet Bosses bröllop. Planförslaget har ambitionen att ta hänsyn till Bellmanseken, som inte bedöms riskera skada eller försämrade vitalitet, och brudhäggen, som har en litterär koppling, bedöms kunna flyttas om nödvändigt. Det gröna kulturarvet bedöms därmed inte försämrats vid ett genomförande av planförslaget.

Försörjande ekosystemtjänster, såsom matproduktion, dricksvatten, råvaror och energi, har inte identifierats inom planområdet.

9 FORTSATT ARBETE

9.1 REKOMMENDATIONER

Följande åtgärder, som också redovisas i kapitel 7, kan inte regleras i detaljplanen men är rekommendationer i det fortsatta arbetet.

9.1.1 KULTURMILJÖ

- Avgränsningen mot Djurgårdsvägen med staket och murar ligger i linje med den historiska avgränsningen av tomter, med staket eller plank, såsom Gröna Lund, Blå Porten, Lilla Hasselbacken med flera. Historiskt sett har det funnits ett staket mot Hazeliussbacken och Djurgårdsvägen. Sträckningen kunde även fortsättningsvis markeras med ett staket, men med ett antal öppningar för att göra platsen tillgänglig för besökare.
- Den nya ljusportalen från Djurgårdsvägen bör kopplas till någon form av fysisk avgränsning/markering, till exempel staket.
- En tydlig redovisning av vilka delar av den befintliga parkanläggningen som bevaras utöver träden bör sammanställas. Detta gäller exempelvis gångsystem, gräsytor, buskar, paviljonger, skulpturer, parasollbord m.m.
- Utformningen av ny veranda bör anpassas till den blåklassade huvudbyggnadens kulturhistoriska värden och nyklassicistiska formspråk. Genom att förstärka 1920-tals klassicismen blir denna en tydligare historisk aktör i den omskapade anläggningen.
- Vid borttagandet av befintliga murar bör de inventeras och dokumenteras.

9.1.2 NATURMILJÖ

Samråd med Länsstyrelsen, gällande de åtgärder som kan påverka skyddsvärda träd, bör genomföras innan detaljplanen antas.

Utförligare redovisning av rekommenderade skyddsåtgärder finns i rapporten om landskap, ekologi och träd (Landskapslaget, 2020)

- Gräsytor runt träden ska stängslas in under byggtiden för att undvika kompaktering som uppstår från transporter av fordon samt av materialupplag.
- Alla schakt där det förekommer rötter ska utföras skonsamt.
- Grenar i ytterkant av trädkronorna som riskeras skadas vid byggutförandet, ska bindas upp eller beskåras.
- För följande träd: lindar nr 13, 29, 30, 35, 36, 39, lönn nr 7, 8, 28, almar nr 9, 41 och björkar 57, 58 rekommenderas skydd genom fackmannamässig beskärning i kronan och rötter samt försiktig schakt med omedelbar åtgärd vid eventuella skador på rötter. Ej schakt inom skyddsavstånd (stamdiameter x 10/2), eventuellt kan spont bli aktuell
- Ny humusrik jord påförs där fyllnadsmassor avlägsnats.
- Grov träflis (mulch) ska läggas ut där gräs avbanats samt på ställen där jord ersatt fyllnadsmassor.
- Förbättring av omringande markyta runt träden bland annat genom att gräsyta ersätts av gårdsgrus eller låg växtlighet som inte är gräs samt förbättring av hela växtbadden vad gäller luftighet och näring. Se Figur 40 och Figur 41.

Trädrötter kan skadas när marken runt ett träd grävs upp, exempelvis vid anläggningsarbeten eller rörläggning, men de kan också skadas vid jordpackning. Med jordpackning menas tryckförändringar som kan uppstå vid olika typer av belastningar. Det är därför viktigt att säkerställa att marken ovan rotzonen skyddas genom stängsling under byggskedet.

För att minska risk för påverkan på skyddade fågelarter inom området kan de mest störande arbetsmomenten förläggas så att de inte genomförs under arternas häckningstid.

9.1.3 VATTENMILJÖ

Vid fortsatt planering behöver hänsyn tas till att föreslagna dagvattenanläggningar inte inkräktar på träden inom planområdet samtidigt som anläggningarna bör bidra till att återskapa en naturlig vattenbalans inom utredningsområdet för att säkerställa vatten till träden.

9.2 UPPFÖLJNING

Påverkan på de miljöaspekter som bedömts som betydande, kulturmiljö och naturmiljö, ska följas upp.

Uppföljning av utformningen av den tillkommande bebyggelsen och säkerställande om att planens intentioner följs sker i samband med bygglov. Ärenden som berör värdefulla kulturmiljöer, såsom Djurgården, skickas på remiss till kulturförvaltningen för bedömning av sakkunnig.

Att negativ påverkan på skyddsvärda träd undviks följs upp genom att kontrollprogram för byggskedet upprättas och följs. Markförvaltaren till Hasselbacken 1, Kungl. Djurgårdens förvaltning (KDF), förvaltar stora delar av Nationalstadsparken. Enligt KDF:s arrendeavtal med verksamhetsutövare ska förvaltningen alltid kontaktas vid förändringar som rör träd och annan vegetation och har därmed insyn i att förändringar genomförs med hänsyn till Nationalstadsparkens naturvärden. Skyddsvärda träd och framför allt ekar uppmärksammas särskilt.

Uppföljning av hur dagvattenhanteringen genomförs är inte obligatoriskt men sker lämpligen vid byggsamråd.

10 MILJÖMÅL

Riksdagen har antagit ett generationsmål samt 16 nationella miljö kvalitetsmål som beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Syftet med målen är att bidra till genomförandet av den ekologiska dimensionen av de globala hållbarhetsmålen. De 16 miljö kvalitetsmålen var uppsatta att nås till år 2020 och generationsmålet ska vara uppfyllt till år 2050. De nationella miljö kvalitetsmålen har brutits ned i del- och etappmål, samt regionala och lokala miljö mål.

I maj 2020 antog kommunfullmäktige i Stockholm ett nytt miljöprogram för perioden 2020–2023 (Stockholms stad, 2020a). Parallellt med miljöprogrammet har Klimathandlingsplan 2020–2023 – för ett fossilfritt och klimatpositivt Stockholm 2040 (Stockholms stad, 2020b) tagits fram. Målen inom Stockholms stads miljöprogram och klimathandlingsplan grundar sig på och är framtagna för att bidra till måluppfyllelse av de globala hållbarhetsmålen enligt Agenda 2030, Parisavtalet, samt Sveriges nationella miljö mål.

Två mål för Stockholms stad har identifierats som relevanta för detaljplanen. Nedan beskrivs hur planen medverkar eller motverkar till måluppfyllelse av vardera mål.

Ett klimatanpassat Stockholm

Målbilden för *Ett klimatanpassat Stockholm* är att staden utvecklas till att vara väl förberedd för att kunna hantera konsekvenserna av ett förändrat klimat. Stockholm ska ha en hög kapacitet att hantera både direkta och indirekta effekter av exempelvis höga vattennivåer och flöden, skyfall, värmeböljor och långvarig torka, samt på lång sikt ha en god planering för att kunna hantera höjda havsnivåer. Bebyggelse, infrastruktur och tekniska försörjningssystem måste därför anpassas för att klara såväl dagens extrema väderhändelser som de klimatförändringar och väderhändelser som väntar.

För detaljplanen av Konsthallen 15 m.fl. har en skyfallsanalys gjorts, vilken visar på rinnstråk och lågpunkter, samt hur dessa mest lämpligt kan hantera vatten vid kraftigt regn för att undvika skada. Närheten till, och slutningen ner mot, Strömmen gör att vattnet har en naturlig väg till recipient och risk för höga vattennivåer bedöms som låga. I detaljplanen föreslås också en hållbar dagvattenhantering med gröna tak, stenkistor och andra genomsläppliga ytor för omhändertagande av vatten.

Inom planområdet finns idag många lövträd som ger god skugga och svalka. Planförslaget är utformat för att bevara så många träd som möjligt. Dock behöver ett par träd fällas vid ett genomförande av planen men de träd som behöver tas ner planeras att kompenseras med nyplantering på annan plats inom området.

Planförslaget bedöms bidra till måluppfyllelse av målet *Ett klimatanpassat Stockholm*.

Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem

Målbilden innebär att den biologiska mångfalden i Stockholm är hög och motståndskraftig mot förändringar samt att den bidrar med många olika ekosystemtjänster. En sammanhängande blå- och grönsstruktur skapar värde för människor, den biologiska mångfalden och för samhället i stort med ekosystemtjänster som bidrar till en hållbarhet och resiliens.

Planområdet ligger i närheten av ett stort sammanhängande ESBO-kärnområde och i princip hela ytan befinner sig i en spridningszon och har därmed betydelse för biologisk mångfald lokalt och i Stockholm. Planförslaget är utformat för att bevara så många träd och gröna ytor som möjligt, genom att de tillkommande byggnaderna placeras på ytor som en gång varit bebyggda och till stor del är hårdgjorda. Planförslaget bedöms inte påverka spridningsmöjligheter eller att livsmiljöer fragmenteras. Gröna tak och en hållbar dagvattenhantering i linje med Stockholms stads riktlinjer bidrar också positivt till en välfungerande grönsstruktur och ekosystemtjänster.

Resultat från föroreningsberäkningar visar att med föreslagen dagvattenhantering kommer föroreningsbelastningen från utredningsområdet minska till långt under dagens nivåer av undersökta ämnen. Detta innebär en ökad möjlighet för recipienten Strömmen att uppnå eftersträvar miljö kvalitetsnormer vilket gör att planförslaget positivt bidrar till måluppfyllelse av etappmålet *Förbättrad vattenkvalitet i stadens sjöar, vattendrag och kustvatten*.

Planförslaget bedöms bidra till måluppfyllelse av målet *Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem*.

11 REFERENSER

- Calluna. (2020). *Naturvärdesinventering (NVI) Vid Hasselbacken, Södra Djurgården, Stockholms stad, inför detaljplanearbete, 2020.*
- Landskapslaget. (2020). *Hasselbacken utredning landskap, ekologi och träd.*
- Riksantikvarieämbetet. (2020). *Riksantikvarieämbetet.* Hämtat från www.raa.se
- Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad. (2009). *Översiktsplanen för Nationalstadsparken – stockholmssdelen.*
- Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad. (2020). *Planbeskrivning - Detaljplan för Konsthallen 15 m.fl. i stadsdelen Djurgården, S-Dp 2018-00710.*
- Stockholms stad. (2020a). *Miljöprogram 2020-2023.*
- Stockholms stad. (2020b). *Klimathandlingsplan 2020-2023.*
- Svenskt Vatten. (2019). *Publikation P110.*
- Tyréns. (2020a). *Dagvattenutredning Hasselbacken 1 m.fl.*
- Tyréns. (2020b). *Hasselbacken 1 Kulturmiljöutredning.*
- VIÖS AB. (2020). *Rotkartering vid två äldre ekar Hasselbacken.*